

ΙΔΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ! Ο ΣΤΟΧΟΣ ΚΑΘΕ ΕΠΟΧΗΣ !

Οι ανθρώπινες κοινωνίες υπήρξαν ανέκαθεν ατελείς, προβληματικές ως προς την δομή και τις λειτουργίες τους. Η συνειδητοποίηση των ατελειών τους εξέθρεψε την νοσταλγική αναζήτηση προτύπων ιδανικών πολιτειών αναγομένων σ' ένα παρελθόν, σ' ένα παρόν ή σ' ένα μέλλον, με κοινό χαρακτήρα και κριτήριο την ευδαίμονα διαβίωση των μελών τους.

Γι' αυτό το λόγο οι ουτοπικές πόλεις δημιουργήθηκαν σε περιόδους αναταραχής, από ανθρώπους που οραματίστηκαν την αρμονία και τη συλλογική ευτυχία. Ήταν προϊόν σύλληψης της ανθρώπινης φαντασίας και δραστηριότητας και συνοδευόταν με συγκεκριμένους τύπους, θεωρούμενους ως ιδανικούς.

Στο επίπεδο αυτό διακρίνονται δύο κατηγορίες φανταστικών ανθρώπινων ενδιαιτήσεων.

Στην πρώτη εξ αυτών ανήκουν οι θρησκευτικής εμπνεύσεως και επαγγελίας μυθικοί οραματισμοί όπως η Αρκαδία, τα Ομηρικά Ηλύσια πεδία και η χριστιανική ουράνια Ιερουσαλήμ, ο κήπος της Εδέμ, ο χριστιανικός παράδεισος με κοινό υπονοούμενο όρο αναφοράς, αντιστοίχως, μία επάνοδο σε κάποιαν ησιόδειο χρυσή εποχή της ανθρώπινης ιστορίας ή στον απολεσθέντα παράδεισο.

Στην δεύτερη κατηγορία υπάγονται οι παντοίες υποτιθέμενες ανθρώπινης δημιουργίας ουτοπίες: Η πλατωνική και οι αναφανείσες κατά την Αναγέννηση. Κοινό γνώρισμα των πρώτων είναι η υπερβατική τους φύση. Σ' αυτές καλούνται να μετάσχουν οι ενάρετοι. Κοινό γνώρισμα των δεύτερων είναι το εύρυθμο της λειτουργίας τους, οφειλόμενο στην οιονεί τελειότητα της δομής τους, το οποίο είναι δημιούργημα των ίδιων των ενάρετων.

Η διαφορά τους έγκειται στο ότι οι πρώτες υπολαμβάνονται αιώνιες και υπερβατικής προελεύσεως, ενώ οι δεύτερες ιστορικής φύσεως ανθρώπινες δημιουργίες και νοούνται ως υποκείμενες σε μεταβολές οσάκις η οργάνωσή τους εμφανίζει ατέλειες επιδεχόμενες βελτιώσεων. Όσο μια πολιτεία είναι τελειότερα δομημένη τόσο η οργάνωσή της αντέχει στην φθορά του χρόνου.

Τα αρχαία ιδεατά πολιτειακά πρότυπα ήταν εύλογο να επηρεάσουν την διάνοηση της Αναγεννήσεως η οποία αναζήτησε στην αρχαιότητα ενδείξεις περί της ορθώσεως δικών της πολιτειακών προτύπων ανεξαρτητοποιημένων από τα θεοκρατικής εμπνεύσεως, μέχρι τότε ισχύοντα, μεσαιωνικά πρότυπα.

Η ευαίσθητη στα ανθρώπινα προβλήματα φιλοσοφία του Πλάτωνα αποτέλεσε το κέντρο του πολιτισμού της Αναγέννησης, ο οποίος απέρριψε τις παλιές αυθεντίες και την ιδέα ενός κλειστού και στατικού κόσμου. Ο φιλόσοφος αποδεσμευμένος από κάθε είδους προκαταλήψεις, είναι ελεύθερος να ανακαλύψει τις δυνάμεις του και να αξιοποιήσει τις δυνατότητες που του προσφέρει η ζωή. Θέλει να γνωρίσει και να βελτιώσει τον εαυτό του και τον κόσμο κι έχει την βεβαιότητα ότι μπορεί να το καταφέρει. Αυτή η ελευθερία και η δύναμη όμως, δεν είναι εντελώς ανεξάρτητες από τις ουράνιες δυνάμεις οι οποίες εκδηλώνονται στις διαφορετικές όψεις της φύσης.

Η φιλοσοφία έχει ως στόχο την επαναφορά της επικοινωνίας μεταξύ του ανθρώπου και του σύμπαντος, του μικρόκοσμου και του μακρόκοσμου αντίστοιχα. Στο φιλοσοφικό αυτό πλαίσιο εντάσσεται και ο εμπλουτισμός της φιλοσοφικής γραμματείας με μεγάλο αριθμό έργων που πραγματεύονται ιδανικές μορφές κοινωνίας. Η εμφάνιση των έργων αυτών σηματοδοτεί τη σταδιακή μετάβαση από τον αρχαίο κόσμο στον Μεσαίωνα, στην Αναγέννηση και την νεότερη εποχή, τις αλλαγές στην κοινωνία, στη διάνοηση, στη γνώση

και στην πολιτική. Θέματα όπως το πολίτευμα, η νομοθεσία, η κοινωνική πολιτική, η εκπαίδευση και καθημερινή ζωή απασχόλησαν τους δημιουργούς των σημαντικότερων ιδεατών πολιτειών¹

Μελετητές, όπως οι Zean Servier² και Marie Louise Berneri³ υποστηρίζουν ότι κάθε μεταβατική εποχή σημαδεύεται από μία έξαρση ουτοπικής γραφής, διότι με τα έργα τους αυτά οι συγγραφείς εκφράζουν τις βαθιές ανησυχίες και τις ελπίδες που αισθάνονται οι άνθρωποι σε τέτοιες εποχές.

Η εμφάνιση των ιδεατών πολιτειών ευνοήθηκε από τους εξής παράγοντες:

1. Οι άνθρωποι άρχισαν να νιώθουν υπεύθυνοι για τις υπάρχουσες κοινωνικές ατέλειες και θεώρησαν χρέος τους να τις διορθώσουν.

2. Η ζωή και ο υλικός κόσμος έπαψαν να περιφρονούνται, επίσης άρχισε να αναγνωρίζεται το δικαίωμα του ανθρώπου για ευτυχία πάνω στη γη και

3. Η επικρατούσα κατά τον Μεσαίωνα αντίληψη της έκπτωτης ανθρωπότητας άρχισε να αμφισβητείται. Όσο επικρατούσε η άποψη αυτή, η ιδανική ζωή προβαλλόταν είτε σ' ένα μυθολογικό παρελθόν, μία Χρυσή Εποχή, είτε σε μία μετά θάνατο ζωή⁴.

Κατά τους Glenn Negley και J. Max Patrick τρία είναι τα χαρακτηριστικά της ουτοπικής διανόησης:

1. Είναι φανταστική

2. Περιγράφει ένα συγκεκριμένο κράτος ή κοινωνία και

3. Το κεντρικό της θέμα είναι η κοινωνική και πολιτική δομή αυτού του φανταστικού κράτους ή κοινωνίας⁵.

Η ιδεατή πολιτεία περιγράφεται συνήθως ως μία στατική κοινωνία, η οποία δεν έχει αλλάξει καθόλου από την εποχή της δημιουργίας της καθώς κάθε αλλαγή σημαίνει απόκλιση και φθορά από την αρχική τελειότητα:

Πέφυκεν δέ η πόλεων επιμειξία πόλεσιν ήθη κεραυνύναι παντοδαπά, καινοτομίας αλλήλοις εμποιούντων ξένων ξένοις. Ό δή τοις μέν ευ πολιτευομένοις διά νόμων ορθων βλάβην αν φέροι μεγίστην πασων... και

Πρωτον μέν νεωτέρω ετων τετταράκοντα μη εξέστω αποδημησαι μηδαμη μηδαμωσ, έτι τε ιδία μηδενί, δημοσία δ' έστω κήρυξιν ή πρεσβείαις ή και τισι θεωρεις. Τάς δε κατά πόλεμον και στρατείας αποδημίας ουκ εν εκδημιάις πολιτικαίς άξιον αγορεύειν ως τούτων ούσας⁶.

Συχνά υποστηρίχθηκε από διάφορους μελετητές ότι αυτές οι ιδεατές πολιτείες δεν μπορούν να ενσαρκωθούν ιστορικά και ότι ο μόνος χώρος ύπαρξής τους είναι ο φανταστικός. Αυτή η αντίληψη ενισχύθηκε από την ετυμολογική ερμηνεία της λέξης ουτοπία. Μια λέξη ελληνικής προέλευσης, η οποία παράγεται από το αρνητικό μόριο «ου» και το ουσιαστικό «τόπος», υποδηλώνοντας μία τοποθεσία που δεν υπάρχει πουθενά, μία ανύπαρκτη κοινωνία.

¹ Στα αρχαία χρόνια *Ιδανική πολιτεία* του Πλάτωνα, στην Αναγέννηση η *Ουτοπία του Thomas More*, η *Πολιτεία του Ηλιου* του Tommaso Campanella η *Νέα Ατλαντίδα του Francis Bacon*

² Servier Zean, *Histoire de l' Utopie*, Paris, 1967.

³ Berneri Marie Louise, *Journey Through Utopia*, New York, 1971.

⁴ Ellav-Feldon M, *Reallistic Utopias. The Ideal Imaginary Societies of the Renaissance (1516-1630)*, Oxford, Clarendon Press, 1982, σσ.5-6.

⁵ Davis J. C., *Utopia and the Ideal Society*, A Study of English Utopian Writing 1516-1700, Cambridge, Cambridge University Press, 1981, σελ.16.

⁶ Πλάτωνος *Νόμοι* IB', 950a και 950d-e,

Το ζήτημα της ιστορικής ενσάρκωσης της ορθής πολιτείας απασχόλησε όπως ήταν φυσικό και τον ίδιο τον Πλάτωνα, ο οποίος κατ' αρχάς αναγνωρίζει τις μεγάλες δυσχέρειες για την ακριβή εφαρμογή ενός τέτοιου πολιτικού σχεδιασμού, απόλυτα όμως εφικτού, όπως μας βεβαιώνει⁷, αρκεί να συντρέξουν οι κατάλληλες συνθήκες.

Επιπλέον δεν παραλείπει να τονίσει την ιδιαίτερη σημασία μίας τέτοιας πολιτείας μοντέλου για την καθοδήγηση των ανθρώπων στην πολιτική τους δράση⁸.

Οι συγγραφείς τους με βαθύ αίσθημα ευθύνης απέναντι στην ιστορία επιχειρούν τη ριζική αναμόρφωση της κοινωνίας, της πολιτικής και της θρησκείας. Αγωνίζονται για την πραγματοποίηση των οραμάτων τους. Η απουσία οράματος για τη βελτίωση της κοινωνίας οδήγησε τον F.L.Pollack να σημειώνει με θλίψη:

Βλέπουμε να εκδηλώνεται σήμερα μια βαθιά ανησυχία, το αίσθημα του κινδύνου που θα αποτελούσε για την εποχή μας η απουσία ουτοπίας, η εξαφάνισή της από τον ορίζοντα της διανοήσής μας και της φαντασίας μας⁹. Το θέμα του ιστορικού προσδιορισμού των ιδεατών πολιτειών (Campanella *Η πολιτεία του Ήλιου*, Francis Bacon *Νέα Ατλαντίδα*), απασχόλησε και τον Παναγιώτη Νούτσο¹⁰ ο οποίος επιχειρεί να απαντήσει στο ερώτημα εάν οι εισηγητές των ιδανικών μορφών κοινωνίας στρέφονται προς το παρελθόν ή προς το μέλλον, όταν επιχειρούν την κριτική του παρόντος. Οι υποστηρικτές της παρελθοντολογικής ερμηνείας, Giovanni di Napoli, Luigi Firpo, Paolo Treves βασίζονται σε ορισμένα εξωτερικά στοιχεία από προγενέστερες ουτοπικές συλλήψεις, ενώ οι εκπρόσωποι της μελλοντολογικής ερμηνείας Lewis Mumford και Helen White υποστηρίζουν ότι «ο ουτοπικός στοχασμός είναι ο στοχασμός των Νέων χρόνων». Η πρώτη ερμηνεία απολυτοποιεί το παρελθόν και διακρίνει στα έργα αυτά μια βαθιά νοσταλγία, μια τάση για επιστροφή στις ιστορικές ρίζες. Η μελλοντολογική ερμηνεία αντιθέτως αποθεώνει το μέλλον και θεωρεί ότι τα έργα αυτά χάρη στο δυναμικό τους χαρακτήρα, προλαμβάνουν τις μεταγενέστερες ιστορικές εξελίξεις. Κατά τον Π. Νούτσο λοιπόν οι ουτοπικοί σχεδιασμοί δεν αποτελούν μία αφηρημένη σύλληψη ενός αβέβαιου μέλλοντος ούτε μία ανεδραφική νοσταλγία του παρελθόντος. Αντιθέτως, αντιμετωπίζουν το παρόν σαν ένα σύνολο από επιβιώσεις του παρελθόντος και από ανοίγματα προς το μέλλον.

Πράγματι οι ιδεατές πολιτείες περιγράφονται ως υπάρχουσες ή δυνατές στο παρόν. Αναδεικνύουν την απόσταση ανάμεσα στα πράγματα όπως είναι και όπως θα έπρεπε να είναι. Εκφράζουν σαφή κριτική κατά της κοινωνίας της εποχής τους. Τα πρώτα φαινόμενα που καταργούνται στις πολιτείες αυτές είναι όσα ο συγγραφέας τους θεωρεί ως τα μεγαλύτερα δεινά της σύγχρονης του κοινωνίας. Η ουτοπία γίνεται ένα πρίσμα μέσα από το οποίο συλλαμβάνει κανείς το φάσμα των αντιλήψεων του συγγραφέα για την κοινωνία που τον περιβάλλει με τους θεσμούς της, τους νόμους, τις συνήθειές της. Η μέθοδος εξάλλου της αναγωγής της πολιτικής και κοινωνικής κριτικής σε έναν φανταστικό χωροχρονικό πλαίσιο λειτούργησε συχνά και ως δικλίδα ασφαλείας του συγγραφέα.

Αυτά τα έργα, πνευματικές αποκρυσταλλώσεις των οραμάτων των συγγραφέων τους για κοινωνική βελτίωση και δικαιοσύνη, παρέμειναν πολλά χρόνια στην αφάνεια. Τον 19^ο αιώνα η εμφάνιση του σοσιαλισμού έφερε στο προσκήνιο τους συγγραφείς αυτούς και το έργο τους.

⁷ Πλάτωνος *Πολιτεία*, Ζ' , 540 d, Ε' 473 e, ΣΤ' 502 c, Ζ' 541 b.

⁸ Πλάτωνος *Πολιτεία* Θ' 592 b.

⁹ Παράθεμα του Α. Αντωνακόπουλου, *Η Έννοια της πολιτικής ουτοπίας στον Πλάτωνα*, , Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1983, σελ.63.

¹⁰ Νούτσος Π, *Ουτοπία και Ιστορία*, Αθήνα, Κέδρος,1979, σσ.28-39.

Η αρχαιοελληνική διανόηση ως πηγή για την συγγραφή ιδεατών πολιτειών- ουτοπιών στην Αναγέννηση.

Κατά τον Μεσαίωνα και μέχρι την αρχή του 15^{ου} αι. δεν υπήρξε ενδιαφέρον για την Πλατωνική φιλοσοφία. Από τα μέσα όμως του αιώνας τα ηθικά και τα πολιτικά κείμενα του Πλάτωνος άρχισαν να ελκύουν το ενδιαφέρον των μελετητών. Η έκδοση του πλατωνικού έργου από τον Marsilio Ficino το 1484 κατέστησε την φιλοσοφία του Πλάτωνος προσιτή στο αναγνωστικό κοινό. Τις μεταφράσεις του Ficino ακολούθησαν άλλες στα Γαλλικά, Αγγλικά κι άλλες επίσημες γλώσσες. Οι μεταφράσεις αυτές και οι εκδόσεις των ηθικών και πολιτικών κειμένων του Πλάτωνος απετέλεσαν πλούσια πηγή για όσους ασχολήθηκαν με τη συγγραφή ιδεατών πολιτειών¹¹. Η ιδέα μιας πόλης με τέλεια δικαιοσύνη, που κυβερνάται από τους αρίστους, αποτελεί τον βασικό άξονα της πολιτικής φιλοσοφίας του φιλοσόφου, που ενέπνευσε και επηρέασε τους συγγραφείς της Αναγέννησης. Ο πρώτος εισηγητής της πλατωνικής φιλοσοφίας στη Δύση αυτή την περίοδο και οραματιστής μίας ιδανικής πολιτείας ήταν ο Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων¹².

Η Δυτική Ευρώπη κληρονόμησε επίσης πρότυπα αρχαίων ιστορικών κοινωνιών, πάνω στα οποία στηρίχθηκαν οι εισηγητές των ιδανικών κοινωνιών για να διαμορφώσουν τα δικά τους πολιτεύματα. Οι πόλεις της Σπάρτης και της Αθήνας, το βασίλειο της Περσίας και η Πυθαγορική σχολή στη Μεγάλη Ελλάδα υπήρξαν τα σημαντικότερα πρότυπα για τους συγγραφείς των ιδεατών μορφών κοινωνίας. Οι ιδεατές πολιτείες από την Αναγέννηση ως τη Γαλλική Επανάσταση υπήρξαν είτε κλειστές, σύμφωνα με το πρότυπο της αρχαίας Σπάρτης¹³ είτε ανοικτές κατ' εικόνα της αρχαίας Αθήνας. Η Σπάρτη, βεβαίως, άσκησε μεγαλύτερη επίδραση απ' ότι η Αθηναϊκή κοινωνία. Έγινε το παράδειγμα της τέλει κοινωνικής συνοχής κι αφοσίωσης στην πατρίδα:

Ουδείς γάρ ην αφειμένος ως εβούλετο ζην, αλλ' οιον εν στρατοπέδω τη πόλει και δίαιταν έχοντες ωρισμένην και διατριβήν περί τά κοινά και όλως νομίζοντες ουχ αυτων, αλλά της πατρίδος είναι διετέλουν¹⁴.

Το αυστηρό εκπαιδευτικό σύστημα, τα κοινά συσσίτια, η υπακοή, η καταστολή του ατομικισμού και η εγκράτεια έγιναν εξυμνούμενα χαρακτηριστικά κάθε ιδανικής πολιτείας. Ο χωρισμός της γης σε ίσους κλήρους, σύστημα το οποίο επέβαλε ο Λυκούργος, υπήρξε το πρότυπο για την κοινότητα της γης στις ιδανικές κοινωνίες της Αναγέννησης. Η σκληραγώγηση των ανδρών και των γυναικών ερχόταν σε φανερή αντίθεση με την πολυτελή και μαλθακή ζωή των ευγενών της εποχής, στοιχεία κατακριτέα σε όλες τις ιδανικές πολιτείες. Αυτή λοιπόν η κοινωνία, η οποία ενδιαφερόταν για τη φυσική και ηθική εξάσκηση των πολιτών της, υπήρξε πρότυπο για πολλούς συγγραφείς. Για τους Frank και Fritzie Manuel¹⁵, όμως, οι βασικοί ρητορικοί μηχανισμοί της ουτοπίας υιοθετήθηκαν από

¹¹ Αδάμου- Φίκα Κ., *Οι ιδεατές Πολιτείες, από τον Πλάτωνα στον Campanella*, Ακαδημία Αθηνών, 2006, σσ. 20, 21.

¹² Γεμιστός Γ. ή Πλήθων *Νόμων συγγραφή*, Εκδόσεις Ζήτρος, Αθήνα 2005, σελ. 85 και εξής.

¹³ Τις πληροφορίες για τη Σπάρτη αντλούμε κυρίως από το έργο του Πλούταρχου, *Βίοι παράλληλοι*, το έργο του Ξενοφώντα *Λακεδαιμονίων Πολιτεία* αλλά και από έργα του Ηρόδοτου, του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη.

¹⁴ Πλούταρχου, *Βίος Λυκούργου* (*Βίοι Παράλληλοι*), εκδ. R...Flaceliere, Paris, Les Belles Lettres, 1957, 24, 1, μτφρ.: κανείς δεν επιτρεπόταν να ζει όπως ήθελε, αλλά ζούσαν όλοι στην πόλη ως σε στρατόπεδο, ακολουθώντας ορισμένο τρόπο ζωής κι ασχολίας με τα κοινά και νομίζοντας ότι δεν ανήκαν στους εαυτούς τους αλλά στην πατρίδα.

¹⁵ Manuel F. E.- Manuel F.P, *Utopian Thought in the Western World*, Cambridge –Massachusetts, The Belknap Press of Harvard University Press, 1977, σελ.70.

τον Αριστοφάνη και τον Λουκιανό. Εκείνοι άσκησαν κριτική εναντίον όλων των κακών της κοινωνίας τους, τους πολέμους, τη φιλαργυρία, τη συκοφαντία, την άμετρη φιλοδοξία, τις ψεύτικες υποσχέσεις. Όλος ο κόσμος αναστατώνόταν εκεί όπου ο συγγραφέας επικέντρωνε τις απόψεις του.

Άλλες φορές μεγαλοποιούσαν έναν προτεινόμενο ανασχηματισμό ή ένα ουτοπικό σχήμα και ξετύλιγαν τα κωμικά και καταστροφικά του αποτελέσματα¹⁶. Ένα σημαντικό μέρος αυτού του έργου μεταβιβάστηκε σχεδόν άθικτο στον διανοητικό κόσμο της Ευρώπης του 15^{ου} αι.

¹⁶ Λουκιανός, *Αληθων Διηγημάτων*, 1^{ος} τόμος, Oxford University Press, 1972.

Η ΙΔΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ

Ο Πλάτων ¹⁷ στην « Πολιτεία » του μας δίδει τον ιδεώδη καταστατικό χάρτη διακυβερνήσεως και στους « *Νόμους* » του την πολιτειολογία του.

Όπως διαιρεί την ψυχή του ανθρώπου, στο λογιστικό, στο θυμοειδές και στο επιθυμητικό, έτσι διακρίνει μέσα στην πολιτεία τρεις αντίστοιχες τάξεις, οι οποίες για να εκπληρώσουν την αποστολή τους χρειάζεται να αναπτύξει η κάθε μια την αναλογούσα σ' αυτήν αρετή. Οι τάξεις αυτές είναι:

1. η τάξη των φιλοσόφων βασιλέων,
2. η τάξη των επικούρων-στρατιωτών και
3. η τάξη των χρηματιστών- παραγωγών-δημιουργών.¹⁸

Οι πρώτοι, οι πεπαιδευμένοι ηγέτες, οι νομοθετούντες και επιβλέποντες την τήρηση του νόμου χρειάζονται την σοφία.

Οι δεύτεροι ως πολεμιστές , χρειάζονται την ανδρεία

Οι τρίτοι ,για να ηνιοχήσουν τις ορμές και τις επιθυμίες τους χρειάζονται την σωφροσύνη.

Όμως, καμία συγκρότηση, οργάνωση και διακυβέρνηση δεν είναι δυνατή χωρίς δικαιοσύνη και χωρίς νόμους που να επιτηρούν και να συγκρατούν τους αδίστακτους και τους απείθαρχους στα κελεύσματα της πολιτείας.

Ο γενικός χαρακτήρας της πλατωνικής πολιτείας είναι η εκβολή του ενός μέσα στα πολλά, η **προτεραιότητα του συνόλου έναντι του προσώπου**, δηλαδή του ατόμου.

¹⁷ Ο Πλάτων, υιός του Αρίστωνα και της Περικτιόνης, γεννήθηκε το 427 π.Χ. και απέθανε το 347 π.Χ. Ήταν γόνος αριστοκρατικής οικογένειας, της οποίας πολλά μέλη διέπρεψαν στην πολιτική ζωή των Αθηνών. Ο ίδιος δεν ενεπλάκη άμεσα στην ενεργό πολιτική, διότι ο θάνατος του Σωκράτη του έδειξε σε ποια κατάσταση είχε περιπέσει η Αθηναϊκή πολιτεία. Εν τούτοις ισχυρότατο παρέμεινε το ενδιαφέρον του για τα ζητήματα της πολιτικής.

Ως νέος αριστοκρατικής καταγωγής υπηρέτησε την στρατιωτική του θητεία το 409 π.Χ. στο ιππικό. Μετά το 399 π.Χ. μαζί με άλλους Σωκρατικούς αποσύρθηκε στα Μέγαρα, όπου ο Ευκλείδης είχε ιδρύσει ένα είδος σχολής. Επέστρεψε στην Αθήνα μετά μία τριετία, όταν οι κίνδυνοι κατά των μαθητών του Σωκράτη είχαν εκλείψει και έτσι μπορούσε να συνεχίσει το έργο του. Φαίνεται ότι ο Πλάτων δεν ικανοποιούνταν από την υπάρχουσα πολιτική και πνευματική κατάσταση της Αθήνας. Γι' αυτό το λόγο θέλησε να διευρύνει τους πνευματικούς ορίζοντες ταξιδεύοντας σε διάφορες χώρες. Έτσι καταρχήν ταξίδευσε στην Ανατολή, Αίγυπτο και μετά στην Μεγάλη Ελλάδα κατά τα πρώτα έτη της δεκαετίας 390-380 π.Χ. Κατά την παραμονή του στην Μεγάλη Ελλάδα γνώρισε την φιλοσοφία και τους πολιτικούς συλλόγους των νεώτερων Πυθαγορείων. Στον Τάραντα συνήψε φιλικές σχέσεις με τον Αρχύτα, ο οποίος ήταν σπουδαίος πολιτικός, επιστήμων και φιλόσοφος. Στην Σικελία, ίσως με τη βοήθεια του Αρχύτα, ήρθε σε επαφή με τον τύραννο των Συρακουσών Διονύσιο τον πρεσβύτερο. Μέσω αυτού συνδέθηκε με μεγάλη και ειλικρινή φιλία με τον γυναικάδελφο του Διονυσίου, τον Δίωνα. Μετά την επιστροφή του από τις Συρακούσες ίδρυσε την Ακαδημία του [Ακαδημία], η οποία πήρε το όνομά της από τον ήρωα Ακάδημο, στην περιοχή του Κολωνού. Το 367π.Χ. μετέβη και πάλι στη Σικελία, ίσως μετά από πρόσκληση του Διονυσίου του πρεσβύτερου, μαζί με άλλους διανοούμενους, τον Ισοκράτη, τον Αρίστιππο, τον Αισχίνη, να επισκεφθούν την αυλή του. Παρά τα λεγόμενα της *Εβδομης επιστολής* ο Πλάτων, τουλάχιστον κατ' αρχάς, είχε αγαθές σχέσεις με τον Διονύσιο τον νεώτερο.

Το 361π.Χ. ταξίδευσε για τελευταία φορά στη Σικελία, μετά από επιμονή του Διονυσίου του νεώτερου. Μαζί του ταξίδευσαν ο Αρίστιππος, ο Σπεύσιππος, ο Ξενοκράτης και ίσως ο Εύδοξος.

Κατά τον G.Ryle ίσως και ο Αριστοτέλης ήταν μέλος αυτής της ακολουθίας. Αυτή η επίσκεψη έγινε για λόγους πολιτικούς και επιστημονικούς. Ακόμα βέβαια δεν έχει διασαφηνιστεί πλήρως ποιος ήταν ο ακριβής σκοπός των επισκέψεων και ποιες οι σχέσεις του με τον Διονύσιο τον πρεσβύτερο, τον νεώτερο και τον Δίωνα. □

Όταν επέστρεψε από το τρίτο ταξίδι του στη Σικελία, ασθένησε βαριά, βρήκε όμως πάλι την υγεία του και εργάστηκε δημιουργικά μέχρι το τέλος του βίου του το 347π.Χ.

Η ηθικότητα οφείλει να γενικευθεί. Η πολιτεία πρέπει να αναλάβει την αγωγή όλων και να τους ασκήσει στην αρετή, οι επί μέρους σκοποί και οι ατομικές βουλήσεις χρειάζεται να εναρμονισθούν προς τους σκοπούς και τη θέληση του συνόλου.

Όλα πρέπει να είναι κοινά. Ιδιοκτησία και οικογενειακή ζωή θυσιάζονται στο βωμό της πολιτείας, η οποία είναι ίδρυμα αγωγής σε μεγέθυνση, μία, δηλαδή, οικογένεια σε μεγέθυνση. Τα παιδιά τους ανατρέφονται όλα μαζί, όμως τα ασθενή παιδιά εκβάλλονται. Στα είκοσι τους χρόνια οι νέοι περνούν την πρώτη επιθεώρηση. Ύστερα από αυτήν υποβάλλονται δύο ή τρία χρόνια σε στρατιωτική, προπάντων σωματική άσκηση.

Έπειτα γίνεται προπαιδευτική διδασκαλία, η οποία ασχολείται κυρίως με μαθηματικά, αστρονομία και αρμονική.¹⁹

Στα τριάντα τους υποβάλλονται σε καινούρια επιλογή και όσοι κριθούν ικανοί εισάγονται στη διαλεκτική, που διαρκεί πέντε χρόνια.

Ακολουθεί δεκαπέντε χρόνια πρακτική άσκηση σε ανώτερες στρατιωτικές ή διοικητικές θέσεις. Μόνο όταν γίνουν πενήντα χρονών τους εμπιστεύονται τα έργα του άρχοντα.

Τα κορίτσια παίρνουν μέρος στη γυμναστική και μορφωτική διαπαιδαγώγηση.

Όλη η πνευματική, η ηθική ζωή των πολιτών επιτηρείται αυστηρότατα. Το κράτος ολόκληρο παρουσιάζεται σα θρησκευτική κοινότητα, που μέσα σ' αυτήν θρησκεία, τέχνη και επιστήμη σχηματίζουν κλειστή ενότητα. Τις λεπτομέρειες της λατρείας τις κανονίζει ο Δελφικός Απόλλωνας. Αντίθετα ποίηση και μουσική υποβάλλονται σε αυστηρότατη λογοκρισία και επιτρέπονται μόνο όσο πρόκειται για ύμνους στο θεούς ή εγκώμια σε μεγάλους άνδρες. Ούτε ο Όμηρος, ούτε η τραγωδία, ούτε η κωμωδία έχουν θέση στην πλατωνική πολιτεία.

Και η τέχνη είναι υποχρεωμένη να κρατηθεί μέσα σε αυστηρές και απλές μορφές²⁰. Οι εύρωστοι πρέπει να νυμφεύονται τις εύρωστες, με σκοπό να αναπτυχθεί μία διαλεχτή φυλή με την ανώτατη αποδοτική ικανότητα.

Στην κορυφή της πολιτείας πρέπει να βρίσκεται ο ένας, ολοκληρωμένος φιλόσοφος, για να υπάρξει «*παυλα των κακων εν ταις πόλεσι.....*»²¹.

Όλα πρέπει να υπηρετήσουν τον ένα και μοναδικό σκοπό, που είναι η πραγματοποίηση του **Αγαθού**.

Έτσι η Πλατωνική Πολιτεία κυριαρχείται από την ιδέα του αγαθού, και την εφαρμογή της στην αγωγή του λαού.²² Συνέπεια αυτού είναι η δικαιοσύνη, δηλαδή ο σωστός διακανονισμός των σωματικών και ψυχικών αναγκών του ατόμου και της ανθρώπινης κοινότητας.

Κατά την οικοδόμηση της πολιτείας που ακολουθεί, προκύπτει ότι και αυτή πρέπει να αποτελεί «οργανισμό» αν είναι βέβαια να αποτελέσει κοινότητα, στην οποία οι άνθρωποι να ζουν όσο πιο ευτυχισμένα και με όσο περισσότερη πληρότητα γίνεται. Όλα τα μέρη της πρέπει να είναι προσαρμοσμένα έτσι ώστε να εκπληρώνουν τη δική τους λειτουργία, συμβάλλοντας και αυτά στην τάξη και ευημερία του όλου.

Η πλατωνική πολιτεία, μέσα στην οποία θηρεύεται διαλεκτικά η αρετή της δικαιοσύνης, μας οδηγεί πέρα από τα στενά όρια της ατομικής Ηθικής, προς τον χώρο δηλαδή της πολιτικής Ηθικής και του γενικώς καθοριστικότερου ήθους της Πολιτείας. Μίας πολιτείας ή πόλεως πάντως, που την αρχή της γενέσεως της συλλαμβάνει ρεαλιστικά και όχι μόνο ιδεαλιστικά ο μεγάλος Αθηναίος φιλόσοφος...*Γίγνεται, τοίνυν, πόλις, ως εγωμαι, επειδή τυγχάνει ημων έκαστος ουκ αυτάρκης, αλλά πολλων ενδεής.... «ημετέρα χρεία, 369β κ.ε»*

Όπως, λοιπόν, ο άνθρωπος-και αυτό παρατηρείται ως συνέπεια της παραπάνω ήδη τριχοτομήσεως της ψυχής και της πολιτείας – αποτελεί ένα είδος μικρογραφίας της Πόλεως, έτσι και η πολιτεία ή το Κράτος εμφανίζεται ως ένας και ενιαίος σε μεγαλογραφία ανθρώπινος οργανισμός*τά αυτά μὲν εν πόλει, τά αυτά δ' εν ενός εκάστου τη ψυχη γένη ενειναι και ίσα τον αριθμόν.....441c*.

Οι θεμελιώδεις δραστηριότητες της μίας επιστρέφουν και επαναλαμβάνονται αναλογικά στις δραστηριότητες της άλλης.

¹⁹ Κατά το πυθαγόρειο υπόδειγμα: VII 530 D

²⁰ Πλάτωνος, *Πολιτεία* III 401CD

²¹ Κωσταράς, *Φιλοσοφική προπαιδεία*, σελ.231

²² Πλάτωνος, *Πολιτεία*, VII 532 A-D

Στις τρεις δυνάμεις «γένη», «μόρια» της ψυχής αντιστοιχούν τρεις κατά συνέπεια, διαχωρισμένες μεταξύ τους κατηγορίες (και όχι τάξεις με τη σημερινή ασφαλώς έννοια, καθώς ούτε και για αυτές κατά βάθος πρόκειται- είναι πολύ γνωστή η δριμύτατη στην εποχή μας κριτική του Popper-ούτε και σχετικά με τις εκ γενετής κοινωνικές τάξεις, αλλά σχετικά με τις κατηγορίες ή τις τάξεις που δημιουργούνται ή αναφύονται με την πλατωνική παιδεία) πολιτικών ζώων ή ανθρώπων.

1. Στο **επιθυμητικό** όπως προαναφέρθηκε, αντιστοιχεί ο όγκος των πλατωνικών «δημιουργών», των γεωργών δηλαδή εμπόρων, χειρωνακτών, ή των παραγωγικών, όπως θα λέγαμε σήμερα, τάξεων, που η επιμέλειά τους που εκπορεύεται από το επιθυμητικό, ικανοποιεί τις καθημερινές ανάγκες ή χρείες όλων των τάξεων. Γι' αυτό και τους επιτρέπεται η κατοχή ή η απόκτηση ατομικής ιδιοκτησίας και η θεμελίωση οίκου και οικογένειας. Σε αντάλλαγμα αυτών των υπηρεσιών η παραγωγική βάση της πλατωνικής πολιτείας, που δεν μετέχει στα δημόσια αξιώματα της πόλης, προστατεύεται και προάγεται από τις άλλες δύο ανώτερες τάξεις των πολιτών.

Φίλοι, γηγενείς αδελφοί των άλλων και γνήσιοι πολίτες που παραμένουν με τους άλλους και αυτοί (βλέπε μύθο του τρίτου βιβλίου της Πολιτείας), μπορούν ή έχουν την δυνατότητα, όσοι βεβαίως υπόχρυσοι ή υπάργυροι (για να χρησιμοποιήσουμε την πλατωνική παρομοίωση των τριών γενών της πολιτείας προς τα τρία αντίστοιχα μέταλλα : το χρυσούν, οι φύλακες, το αργυρούν οι επίκουροι, και το σιδηρούν για το πολυπληθές γένος των δημιουργών) τύχει να γεννηθούν, να ανέλθουν επαξίως στην ανώτερη τάξη των φυλάκων ή επικούρων.

Και αντιστρόφως: όσοι από το χρυσό γένος υπόχαλκοι ή υποσίδηροι τύχει να γεννηθούν στην ψυχή, αυτοί αμέσως να απωθηθούν στην κατώτερη τάξη των δημιουργών δηλαδή των γεωργών, εμπόρων, χειρωνακτών.

2. Στο **θυμοειδές**, εξ' άλλου αντιστοιχεί το ανδρείο γένος των επικούρων ή φυλάκων: των προς τα μέσα και προς τα έξω δηλαδή υπερμάχων και υπερασπιστών της πόλεως με την πιστή και συντονισμένη τήρηση των νόμων του λογιστικού –βουλευτικού.

Παιδεία, γυναίκες και παιδιά των επικούρων είναι κοινά, καθόσον έτσι αποβάλλονται οι φίλαυτες τάξεις της πλεονεξίας τους «*πρωτον μέν ουσίαν κεκτημένον μηδεμίαν μηδένα ιδίαν*» και έτσι απερίσπαστοι πλέον, επιδίδονται στη φύλαξη του όλου της πολιτείας.

Με την ίδια παιδεία μετέχουν και οι γυναίκες της ιδανικής του Πλάτωνος πολιτείας.

Οι πιο προικισμένοι, τέλος, από τους αργυρούς επικούρους-φύλακες ή βοηθούς και επικούρους των αρχόντων –φυλάκων της πολιτείας, αυτοί δηλαδή που έχουν γεννηθεί υπόχρυσοι στην ψυχή, προωθούνται και ανάγονται στο υψηλότερο γένος των αρχόντων –φιλοσόφων.

3. Στο **λογιστικό**, αντιστοιχεί το ανώτερο γένος των αρχόντων-φιλοσόφων. Το έργο τους συνιστάται στη νομοθεσία και την παιδεία των πολιτών. Αναλίσκονται στην επιμέλεια τους και επαγρυπνούν γι' αυτά. Ο Πλάτων τους θέλει μη φιλόδοξους, μη φιλότιμους αλλά πάντα πρόθυμους όπου ο κλήρος τους καλεί. Ακόμα και η λειτουργία των αρχόντων θεωρείται θυσία στην πολιτεία, που την αμοιβή της την βρίσκει στον άλλο κόσμο.²³

Η υψηλή φιλοσοφική τους παιδεία περιγράφεται διεξοδικά στα επόμενα μετά το τέταρτο βιβλίο της «Πολιτείας».

Η ειρηνική συνύπαρξη των τριών τάξεων καθίσταται δυνατή με το να συμβάλλει η κάθε μια τους στην δικαιοσύνη του συνόλου, επιτελώντας την λειτουργία που της έχει ορισθεί.

Το «αΐδια» και «δημοσία» πράττειν, αποτελεί συνάρτηση της γνωστικής θέας ή θεάσεως της ιδέας του αγαθού: της διαλεκτικής δηλαδή επιστήμης του διαιρείν, διακρίνειν, αλλά και συνοραν ή συναίρειν και συνάγειν σε ένα την οικειότητα των πολλών μαθημάτων και επιστημών.

Ο έμφρων βίος με την παρουσία της αρετής προφυλάσσει πολιτεύματα και ανθρώπους από τον εκφυλισμό και οδηγεί τους πολίτες στην αληθινή **ευδαιμονία**.

Ο Πλάτων και στους «Νόμους» του κρατάει τη βασική του πολιτική ιδέα, πως δηλαδή η πολιτεία είναι το παιδευτήριο της ψυχής για την αιωνιότητα, μάλιστα εδώ η λογική πολιτεία, που τη θέση της διαλεκτικής την παίρνει κοντά στα μαθηματικά και ένα διαμορφωμένο θρησκευτικό

²³ 11.Πολιτεία I 345 E, 347B, VII 519C , VII 496E,498C

σύστημα αγωγής, παρουσιάζεται υψωμένη σχεδόν σε θεοκρατία.²⁴ Ο Πλάτων λοιπόν θεωρεί βασικές αρετές για την ύπαρξη μίας υγιούς πολιτείας την σωφροσύνη, την ανδρεία και την σοφία. Βασικότερη και καθολικότερης σημασίας βέβαια θεωρείται η αρετή της δικαιοσύνης, η ουσία της οποίας παραστατικά αναζητείται και διαλεκτικά εξάγεται στην πλατωνική «Πολιτεία».

ΙΔΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΛΗΘΩΝΑ

Ο Πλήθων²⁵ στην πραγματεία του « Νόμοι » εκθέτει τις αντιλήψεις του για την δημιουργία

24

Νόμοι IV 713 Α: *χρην δ'είπερ του τοιούτου την πόλιν έδει επονομάζεσθαι , το του αληθως των νουν εχόντων δεσπόζοντος θεου όνομα λέγεσθαι.*

25

Ο Γεώργιος Γεμιστός που αργότερα μετονομάστηκε Πλήθων γεννήθηκε γύρω στο 1355 στην Κωνσταντινούπολη □ Και πρέπει να προερχόταν από επιφανή οικογένεια. □ πέθανε στον Μιστρά το 1450 Τα οστά του μεταφέρθηκαν από τον Σιγμούνδο Πανδόλφο Μαλατέστα το 1465 και ενταφιάστηκαν στην εκκλησία του Αγίου Φραγκίσκου Rimini που βρίσκονται ακόμα και σήμερα □.

Από μικρή ηλικία κατέφυγε στην Αδριανούπολη όπου συνδέθηκε με κάποιον Εβραίο δάσκαλο που λεγόταν Ελισαίος. Την εποχή εκείνη μάλιστα, γύρω στο 1393, αναπτυσσόταν μία ελεύθερη κίνηση Μουσουλμάνων, η οποία στρεφόταν κατά της Τουρκικής τάξεως που επικρατούσε τότε. Οι αρχές της κινήσεως αυτής ήταν η κοινοκτημοσύνη, η συναδέλφωση των λαών και ιδίως Χριστιανών – Τούρκων. Από εκεί προέρχονται στο μεγαλύτερο μέρος τους οι προοδευτικές και μεταρρυθμιστικές ιδέες του Πλήθωνα. Η προσχώρηση του Ελισαίου στην κίνηση αυτή επιφέρει τα ακόλουθα δύο αποτελέσματα :α)επιφέρει τον θάνατό του –κάηκε ζωντανός στην πυρά, ως αιρετικός- και β) απομακρύνει τον Πλήθωνα από την Αδριανούπολη και τον οδηγεί στον Μιστρά. Τρεις βασικά λόγοι ώθησαν τον Πλήθωνα στην απόφασή του να πάει στο Μιστρά: α) Οι Τούρκοι, επειδή είχαν στραμμένη την προσοχή τους στον Βορρά και ιδίως στην Κωνσταντινούπολη, παρέβλεπαν την Πελοπόννησο, β) Το μεγάλο ενδιαφέρον για την περιοχή αυτή και γ) η προσπάθεια ανασυγκροτήσεως του Δεσποτάτου, το οποίο οραματιζόνταν οι Έλληνες ως αφετηρία αναδημιουργίας του Ελληνισμού.

Θεώρησε σκόπιμο ότι η θέση του ήταν εκεί και ο συλλογισμός του αποδείχτηκε ορθός.

Το 1393 έγινε πολιτικός σύμβουλος του Εμμανουήλ του Β΄ του Παλαιολόγου. Αν ασκούσε δικαστικά καθήκοντα και αν κατείχε θέση «προστάτη των νόμων», κοντά στο Δεσπότη- θέση όμως που δεν απαντάται στη Διοίκηση του Βυζαντινού κράτους – δεν το γνωρίζουμε από θετικές μαρτυρίες. Οπωσδήποτε όμως έθεσε τον εαυτό του στη διάθεση του Δεσποτάτου. Διακρίθηκε ως σύμβουλος του δεσπότη του Μιστρά, Θεόδωρου. Στον Μιστρά ίδρυσε φιλοσοφική σχολή όπου διακήρυττε ελεύθερα τις κοινωνικοπολιτικές του καθώς και τις φιλοσοφικές και ηθικές του αντιλήψεις. Το κύριο έργο του επικεντρώνεται στην αποκατάσταση του Πλατωνισμού και στην καταπολέμηση τη συντηρητικής παράδοσης, της σχολαστικής διανόησης του Αριστοτελισμού. Ο Πλήθων θέλει την αναγέννηση του Πλάτωνα, θέλει όμως και την αναγέννηση της ζωής των Βυζαντινών. Επιδιώκει την αναμόρφωση, την ανάπλαση της πραγματικότητας γι' αυτό δεν είναι μόνο ένας φιλόσοφος της παράδοσης, αλλά είναι και ένας επαναστάτης φιλόσοφος.

Η τεράστια προσπάθεια του Γεώργιου Γεμιστού να αναζωπυρώσει το ενδιαφέρον της Δύσης για το αρχαίο ελληνικό πνεύμα, ιδιαίτερα για το έργο του Πλάτωνα, προλείανε το έδαφος για την επερχόμενη αναγέννηση.

Με τις διαπιστώσεις αυτές η προσωπικότητα του Πλήθωνα αποκτά πρόσθετη αίγλη, τόσο για το ύψος των διανοημάτων του όσο και για τη σταθερή στάση που τήρησε ,αναλαμβάνοντας την τεράστια προσπάθεια ανανέωσης, η οποία ήταν φυσικό να επισύρει την πολεμική από την πλευρά εκείνων που τους θίγονταν προνόμια και συμφέροντα.

Προχωρώντας ο Πλήθων στην ανάπτυξη των σκέψεών του τονίζει τα εξής σχετικά με τις κοινωνικές τάξεις :

Πλάτων τρεις τάξεις :

δηλαδή τους παραγωγούς των πρωτογενών αγαθών

αυτούς που ασχολούνται με την μεταποίηση, τη διακίνηση και τη διανομή και

περιλαμβάνονται οι άρχοντες και οι τοπάρχες με αρχηγό τον Βασιλέα, που μεριμνούν για τη διοίκηση και την περιφρούρηση της πολιτείας. Τέλος ο Πλήθων διαπιστώνει την ανάγκη ύπαρξης στρατιωτών, για την περιφρούρηση της ανεξαρτησίας και την ασφάλεια της πολιτείας και δικαστών, για την προστασία των αδικουμένων .

Για την συντήρηση των αρχόντων, των στρατιωτικών και των δικαστών καθιερώθηκαν οι φόροι που καταβάλλονται από τις άλλες τάξεις.

Ο Γεώργιος Γεμιστός

Το 1393 έγινε πολιτικός

Η τεράστια προσπάθεια

Με τις διαπιστώσεις

Προχωρώντας ο Πλήθων

Δέχεται όπως και ο

α) Το αυτοργικό,

β) Το διακονικό, δηλαδή

γ) Το αρχικό, στο οποίο

Για την συντήρηση των

μίας ιδανικής πολιτείας, που θα επικρατεί η δικαιοσύνη, το θεϊκό στοιχείο έναντι του ανθρώπινου και το δημόσιο συμφέρον έναντι του ιδιωτικού. Κατά την γνώμη του μία πολιτεία στέκει μόνον όταν διακατέχεται από εσωτερική τάξη, ευταξία και αρμονία. Η πολιτεία καταρρέει, όταν η εσωτερική της τάξη χαλαρώνεται. Τούτο, λέγει ο Πλήθων, το αποδεικνύει η ιστορία των Λακεδαιμονίων, των Περσών και των Ρωμαίων. Ο Πλήθων όπως και ο Πλάτων πιστεύει ότι μία εκ θεμελίων αναμόρφωση της πολιτείας είναι το αποτελεσματικότερο μέσο για τη σωτηρία της.

Για να εκτιμηθεί το μέγεθος της υπηρεσίας του στην ανθρωπότητα είναι απαραίτητο να αναφέρουμε ότι το κράτος εκείνη την εποχή είχε πέσει σε παρακμή. Η φορολογία υπήρξε δυσβάσταχτη για το λαό, χωρίς να έχει καταβληθεί καμιά σοβαρή προσπάθεια βελτίωσης των πραγμάτων.²⁶ Παρόλο που το κράτος είχε να αντιμετωπίσει πολύ βαριές αμυντικές δαπάνες εντούτοις και η οργάνωσή του ήταν ανεπαρκής και επιβαρυνόταν με άσκοπες πολυτελείς δαπάνες και παραχωρούσε προνόμια και ατέλειες που εκφυλίζονταν σε ασυδοσία.²⁷ Είναι εννόητο λοιπόν ότι ο Πλήθων, το 1428, είχε συλλάβει την ιδέα να αναμορφώσει εκ θεμελίων τα ανθρώπινα πράγματα, την πολιτεία, και είχε ήδη συγγράψει το κύριο έργο του, τους «Νόμους». Ο Πλήθων με τις μεταρρυθμιστικές του ιδέες για την αναγέννηση της αυτοκρατορίας, έρχεται σε αντίθεση με την υφιστάμενη τάξη πραγμάτων. Δεν θέλει όμως να διακόψει τις σχέσεις του με τους εκπροσώπους της τάξεως αυτής. Και είναι λοιπόν δεμένος με την καθεστηκυία τάξη και τους εκπροσώπους της και θέλει ακριβώς αυτήν την τάξη να την ανατρέψει.

Η συμπεριφορά του κρύβει μέσα της μία τραγωδία, την τραγωδία του μεγάλου ανθρώπου.

Συγκεκριμένα ο μεγάλος αυτός φιλόσοφος δέχεται βασικά τρεις τάξεις, χωρισμό που όπως

«Εστι δ' εν πόλει σχεδόν

απάση πρωτον μεν και αναγκαιότατον μέρος και γένος και πλειστον το αυτουργικόν, όσον γεωργων τε και νομέων και ξυμπάντων των τους εκ γης αυτων δι' αυτων ποριζόμενων καρπούς, έτερον δε το τουτοις αυ και τω άλλω της πόλεως πλήθει διακοικόν, όσον δημιουργικόν τέ και εμπορικόν και καπηλικόν φυλον και ει δή τι άλλο τούτοις προσηκον, δημιουργων μεν τα μη όντα των σκευων, ωσπερ άνθρωποι ες τον βίον δέονται, ες ουσιαν αγόντων, εμπόρων δε τα πλεονάζοντα»

26

Δ. Δανηλίδη : *Νεοελληνική κοινωνία και οικονομία*. Αθήνα 1934, σελ.99. Ο Βησσαρίων γράφει σχετικά το 1443, σε υπόμνημά του προς τον Δεσπότη Κωνσταντίνο Παλαιολόγο : «Ο,τι έκανε τον λαό να ξεπέσει , ό,τι τον κρατά έτσι αφωπλισμένον κι αγύμναστον είναι η απηνής φορολογία και η ωμότητα των ειπρακτόρων.

27

Την κατάσταση που επικρατούσε χαρακτηρίζουν αρκετά τα παραδείγματα που ακολουθούν. Έτσι ,επί Ανδρόνικου ΙΙ [1284]εξαιρέθηκαν οι κάτοικοι της Μονεμβασίας από την πληρωμή του κομμέρκιου για όλες τις συναλλαγές που γίνονταν στην πόλη τους.

Επί Ανδρόνικου ΙΙΙ μάλιστα έφθασε σε ολοκληρωτική απαλλαγή η υποχρέωση καταβολής του κομμέρκιου. Σύμφωνα με την συνθήκη του 1394 , επί Θεοδώρου Α΄ , παραχωρήθηκαν σημαντικές θέσεις στην Αργολίδα, το Κυβέριο και το Θερμέσιο στους Βενετούς, ενώ παράλληλα αναφέρεται , ότι εξαγόταν αλάτι του Μοριά από Βενετούς εμπόρους.

Επί Κωνσταντίνου Παλαιολόγου , το 1431,έχουμε παραχώρηση φόρων εννοίας στους κατοίκους της Ραγούζας για τα εισαγόμενα και εξαγόμενα είδη εκτός από το μετάξι. Επί Θωμά Παλαιολόγου 1451 οι παραχωρήσεις αυξάνουν και επί Δημητρίου Παλαιολόγου 1451 παραχωρήθηκε στους κατοίκους της Ραγούσας ολοκληρωτική απαλλαγή.

Βλέπε Δ. Ζακυνθινός : *Le Desportat Grec de Moree*, Αθήνα 1953 .Τόμ.Β΄ , σελ.230 κ.ε

είδαμε τον συναντάμε και στον Πλάτωνα με άλλη βέβαια ορολογία:

α) Το αυτουργικό, δηλαδή τους παραγωγούς πρωτογενών αγαθών,

β) Το διακονικό, δηλαδή αυτούς που ασχολούνται με την μεταποίηση, τη διακίνηση και τη διανομή και

γ) Το αρχικό, στο οποίο περιλαμβάνονται οι άρχοντες και οι τοπάρχες με επικεφαλής τον Βασιλέα, που μεριμνούν για τη διοίκηση και την περιφρούρηση της πολιτείας. Τέλος ο Πλήθων διαπιστώνει την ανάγκη ύπαρξης στρατιωτών, για την περιφρούρηση της ανεξαρτησίας και την ασφάλεια της πολιτείας, και δικαστών, για την προστασία των αδικούμενων.

Το έργο της εναρμόνισης και της συνύπαρξης του άρχοντα και του αρχομένου μέρους της ψυχής επιτελείται από αυτήν με όποιο μέτρο η ψυχή συνάπτει τις λειτουργίες της προς το θείο μέρος, την φρόνηση.

Τα «ετεροκίνητα τοις ακινήτοις».²⁸

Η ελευθερία του ανθρώπου όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Πλήθων, συνίσταται « ουχί εν τω μη άρχεσθαι, αλλ' εν τω μη κωλύεσθαι τινά ζην ως βούλεται» άρα ο άνθρωπος είναι κύριος του εαυτού του υπό την έννοια ότι οι πράξεις του όχι ότι δεν υποκεινται σε κάποια εξωτερική αιτία, αλλά ότι ο ίδιος έχει την δύναμη, την αιτία, για να ελέγχει τις πράξεις του.

Και επειδή κάθε άνθρωπος επιθυμεί «πας τις πράττειν τε ευ και ευδαιμονειν» έπεται ότι μόνον οι ενάρετοι είναι ελεύθεροι, οι δε κακοί είναι ακουσίως κακοί και ταυτοχρόνως δούλοι. Αφού λοιπόν στην ανθρώπινη ύπαρξη δίνεται η δυνατότητα επιλογής ανάμεσα σε δύο τρόπους ζωής, αυτού που είναι σύμφωνος με το λόγο και αυτού που είναι αντίθετός του, μπορεί να επιλέξει αυτόν που θα τον φτάσει στον άριστο βίο. Αυτό το βλέπουμε και στον Πλάτωνα στην Πολιτεία, IV,431a4-b2

Για την συντήρηση των αρχόντων, των στρατιωτικών και των δικαστών καθιερώθηκαν οι φόροι που καταβάλλονται από τις άλλες τάξεις.

«Τους τέ στρατιώτας αποκεκρίσθαι των πολλων και όλως τους σώζοντας των σωζομένων και τους μέν, αφειμένους παντός φόρου, στρατεύεσθαι τε και προκινδυνεύειν των πολλων, τους δε, τοις αυτων προσέχοντας, ικανούς τέ ες δύναμιν και άμα ου βαρεις τινάς φέρειν τους φόρους, σίτησιν τοις τέ άρχουσι και στρατιωτων τοις λογάσι».

Έτσι λοιπόν οι άρχοντες και οι επίλεκτοι στρατιώτες, απερίσπαστοι από τις βιοτικές ανάγκες, να μπορούν να διοικούν και να φρουρούν με όσο το δυνατόν καλύτερο τρόπο την πολιτεία.

Προτείνει επίσης τον σαφή καθορισμό των δικαιωμάτων και των καθηκόντων κάθε τάξης με συνταγματικό νόμο. Προηγείται η θεωρητική διαπίστωση ότι « *αυτίκα τους άρχοντας μηδέν των διακονικων επιτηδέυειν, εναντιώτατον γαρ που διακονία αρχη*»

Και ακολουθεί η συγκεκριμένη πρόταση ρυθμίσεως με νόμο του θέματος « *Αρχοντι δή ό γέ σπουδαιος νόμος οριει μη εξειναι επορεύεσθαι μηδέ καπηλεύειν μηδ' άλλου μηδενός άπτεσθαι των ανελευθέρων τους τέ*».²⁹

Η εισήγηση αυτή, εάν γινόταν αποδεκτή, θα αποτελούσε βεβαίως περιορισμό της ελευθερίας δράσης των αρχόντων, αλλά απαραίτητο και αναγκαίο για την εξυγίανση όλης

²⁸ Πλήθωνος, *Απόκρισις α'* [PG 161, 720CD] Πβ.ΠΡΟΚΛΟΥ, Εις Πλάτ. *Τίμαιο*, I, σελ.379

²⁹ Πλήθωνος *Νόμοι*, σελ.64 [PG 160, B 961]

της οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Δεν είναι δυνατόν πολιτικοί άνδρες να ασχολούνται με εμπορεία, μεταπατρισμό, ή οποιοδήποτε άλλο κερδοσκοπικό επάγγελμα.

Εκείνος όμως απέβλεπε στην παγίωση μίας «εννόμου τάξεως», η οποία θα απέβαινε το θεμέλιο κάθε υγιούς οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας. Η ρύθμιση που επιζητούσε, θα είχε ως αποτέλεσμα και την ανύψωση του ηθικού για την αντιμετώπιση της εξωτερικής επιβουλής.

Ακολουθεί τον Πυθαγόρα, τον Παρμενίδη, τον Ιάμβλιχο, τον Πρόκλο και ζητά την ηθική ανανέωση της πολιτείας αλλά και της εκκλησίας της εποχής του. Για να γίνει βέβαια αυτή η πολιτική αναγέννηση είναι επιβεβλημένη η επιστροφή στην αρχαία Ελληνική σκέψη και παιδεία.

Έτσι στην «**Πολιτεία**» του κυριαρχούν οι αρετές, κοινό στοιχείο με την Πολιτεία του Πλάτωνα. Για να φτάσει ο άνθρωπος στον τελικό του στόχο που είναι η ευδαιμονία, τον τελικό του σκοπό, πρέπει να ασκήσει τις αρετές του. Έτσι και μόνον έτσι είναι ικανός να εγκαθιδρύσει την «αρίστην πολιτεία», καθιστώντας ευδαίμονα όλη την πόλη.

Στον Πλάτωνα, Πολιτεία 369 b5 κ.ε. πρώτη προϋπόθεση της γένεσης της πολιτείας αποτελεί η ένδεια, η έλλειψη της αυτάρκειας.

Οι **αρετές** κατά τον Πλήθωνα είναι:

1. Η φρόνηση, η οποία σε σχέση με τους θεούς ονομάζεται θεοσέβεια, σε σχέση με τη φύση φυσική φιλοσοφία και σε σχέση με τον άνθρωπο ευβουλία.
2. Η δικαιοσύνη η οποία ρυθμίζει τις σχέσεις του ανθρώπου με τους θεούς, ονομάζεται οσιότης και σε σχέση με τους ανθρώπους χρηστότης.
3. Η ανδρεία ρυθμίζει τις σχέσεις του ανθρώπου με τα βίαια πάθη της κατώτερης φύσης του. Με την εξάσκηση αυτής της αρετής υπομένει τους πόνους, αντιμετωπίζει τους κινδύνους και απολαμβάνει τις χαρές της ζωής. Στις δύσκολες καταστάσεις ονομάζεται ευψυχία, ενώ στις κακόβουλες καταστάσεις πραότης.
4. Η σωφροσύνη ρυθμίζει τις σχέσεις του ανθρώπου με τις επιθυμίες. Όταν εξασκείται ως μέτρο στις ηδονές διακρίνεται ως κοσμιότης, ως μέτρο στη δόξα ελευθεριότης και ως μέτρο στα χρήματα μετριότης.
5. Η θεοσέβεια, η οποία είναι κορυφαία ανάμεσα στις αρετές. Έχει την έννοια της γνώσης του Θεού, όχι όμως της μυστικής ένωσης με το Θεό, όπως πίστευαν οι Νεοπλατωνικοί και υποστήριζαν στην εποχή του Πλήθωνα οι Ησυχαστές.

Κυριότερο στοιχείο της είναι η «Θεού νόησις», η οποία οδηγεί στην **ευδαιμονία**.³⁰

Όλες αυτές οι αρετές ήταν συνυφασμένες με τη συμπεριφορά του Πλήθωνα.

Ποιοί όμως θα είναι οι άριστοι οδηγοί για την αναζήτηση των μεγίστων αγαθών που θα οδηγήσουν στην αρίστη πολιτεία;

Κατά τον φιλόσοφο του Μιστρά ανάμεσα στους ποιητές, σοφιστές, νομοθέτες και φιλοσόφους οι ποιητές και οι σοφιστές δεν μπορούν- και δίκαια- να θεωρηθούν άξιοι σύμβουλοι για τέτοια θέματα.

Οι ποιητές από τη μια γιατί χρησιμοποιούν κατά κόρον την κολακεία και γιατί απευθύνονται στους ανθρώπους με σκοπό την αισθητική απόλαυση, χωρίς να φροντίζουν ιδιαίτερα για την αλήθεια και τα ανώτερα αγαθά.

³⁰ *Περί αρετών*, σελ.6.14-15 και 6.18-23 και 13.10-15

Οι σοφιστές από την άλλη γιατί ενδιαφέρονται να ασκήσουν την επιρροή τους και να αποκτήσουν δόξα για τον εαυτό τους. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί ότι ο Πλήθων ουσιαστικά εξισώνει τους ποιητές με τους σοφιστές, ως προς την στάση τους απέναντι στην αλήθεια. Υποβιβάζουν τα των Θεών σε ανθρώπινο επίπεδο και εξυψώνουν τα ανθρώπινα σε θεϊκό επίπεδο. Αυτό μας θυμίζει τη στάση του Πλάτωνα απέναντι στην ποίηση.³¹

Αντιθέτως όμως από τους νομοθέτες και τους φιλοσόφους θα μπορούσε κάποιος να μάθει κάτι φρόνιμο γι' αυτά τα θέματα. Γιατί και οι νομοθέτες θεσπίζουν τους νόμους για το κοινό καλό, άρα είναι αυτοί που θέτουν τους νόμους της αρίστης πολιτείας και οι φιλόσοφοι θεωρούν την αλήθεια των όντων κεφαλαιώδη για την ευδαιμονία. Γενικά όμως συνεχίζει ο Πλήθωνας πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί απέναντι σε όλους λόγω της ασθετικής φύσης των ανθρώπων ως προς την γνώση και την απόκτηση των μεγίστων αγαθών.³²

Ο Ιερώνυμος Χαριτώνυμος ένας μαθητής του Πλήθωνα, λέγει τα εξής: Μέσα σ' αυτόν τον άνδρα κατοικούσε μία τέτοια αγάπη προς τη δικαιοσύνη, ώστε ο Μίνως και ο Ραδάμανθυς, συγκρινόμενοι με αυτόν, να φαίνονται αδύναμοι. Κανείς άνθρωπος δεν πικράθηκε ποτέ από την δικαστική του απόφαση. Η απόφασή του ήταν πάντα ως μία κρίση του Θεού. Και ο ηττημένος και ο νικητής έφευγαν από το δικαστήριο γεμάτοι αγάπη και θαυμασμό.

Μόνο αυτός, συνεχίζει ο Χαριτώνυμος, ή ασφαλώς λίγοι εκτός από αυτόν, είχαν τόσο πλήρη κατανόηση των νόμων. Τους ερευνούσε ως το βάθος. Λέγεται, συνεχίζει ο Χαριτώνυμος, ότι ο Αριστείδης ο γιος του Λυσίμαχου, με εξαιρετική κατανομή των φόρων, απέκτησε την μεγαλύτερη φήμη δικαιοσύνης σ' όλους τους Έλληνες.

Ο Πλήθων όμως όχι μόνο μία φορά, όπως και εκείνος, αλλά καθ' όλη του τη ζωή απένειμε σε όλους το δίκαιο και γι' αυτό ξεπέρασε και τον Αριστείδα. Διετέλεσε προστάτης των πατρώων νόμων και για την ωφέλεια των άλλων συχνά ολιγορούσε για τα δικά του πράγματα, όπως και ο Πλάτωνας.

Αναφορικά λοιπόν με την οργάνωση της ανθρώπινης πολιτείας, που όπως είδαμε και προηγουμένως στηρίζεται στη φιλοσοφία των αρχόντων και στο Σπαρτιατικό σύστημα, ο Πλήθων προτείνει ένα αυστηρό πλαίσιο νόμων και ποινών, με στόχο τον άριστο βίο.³³

Ουσιαστικό στοιχείο της επίτευξης του άριστου βίου είναι **η πρόταξη του κοινού συμφέροντος έναντι του ατομικού.**³⁴

Ο Πλήθων ήταν κατά κάποιον τρόπο η ίδια η γνώση την οποία την προσέφερε σε όλους από καθαρή φιλανθρωπία. Θεωρούσε τον χριστιανισμό της εποχής του ως κακό δρόμο, τον οποίον και καταπολεμεί συχνά μέσα στα έργα του.

Η ιστορία δικαίωσε τον Πλήθωνα ως προς την κακή κατάσταση του χριστιανισμού της εποχής του. Επίσης στο έργο του «Νόμων συγγραφή» αντιμετωπίζει το προαιώνιο ερώτημα της ειμαρμένης. Πιστεύει σε μια απόλυτη αιτιοκρατία, καθώς τα πάντα προκαθορίζονται από μια απαρέγκλιτη ανάγκη. Παρόλα αυτά πιστεύει στην ελευθερία του ανθρώπου, με την έννοια ότι ο άνθρωπος μετέχοντας στη φρόνηση μετέχει στην ελευθερία. Ελευθερία είναι η δυνατότητα του ανθρώπου να ζει σύμφωνα με την αρετή.

Ο Πλήθων άλλωστε αναφέρεται από τους συγχρόνους του πάντοτε με το όνομα «ο σοφός».

³¹ Πλάτωνος *Πολιτεία*, 392a-b

³² Γ.Γεμιστός-Πλήθων *Νόμων συγγραφή*, Εκδόσεις Ζήτρος, Αθήνα 2005, σελ. 85-91

³³ Πλήθωνος, *Νόμων συγγραφή*, σελ. 124κε

³⁴ Πλήθωνος, *Νόμων συγγραφή*, σελ. 186

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΤΟΥ ΤΟΜΑΖΟ ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΑ

*Η Πολιτεία του Ήλιου του Τομάζο Καμπανέλλα*³⁵ είναι το σχέδιο μιας δημοκρατίας στην

35

Ο Τζιαντομένικο Καμπανέλλα γεννήθηκε από οικογένεια χωρικών, στις 5 Σεπτεμβρίου του 1568, σε μία μικρή, ονόματι Στίλο, πόλη της Καλαβρίας της Ιταλίας. Δεκαπεντάχρονος, με το όνομα του φρα Θωμά μπήκε στο Δομηνικανό Τάγμα, με τη σκέψη να θρέψει σ' αυτό το ξακουστό Τάγμα με τις υψηλές πνευματικές παραδόσεις, την ακόρεστη φιλομάθειά του και τη θρησκευτική φλόγα του.

Αρχίζοντας τη μελέτη, όχι μόνο διάβασε όλα τα βιβλία των αρχαίων και νεωτέρων φιλοσόφων, από τους χριστιανούς και τους βραχμάνους ως τους γυμνοσοφιστές, αλλά έφτασε μέχρι την αστρολογία και τον αποκρυφισμό, τη συζήτηση, όχι την αλαζονεία, με ανθρώπους όλων των σχολών, εξυμνώντας, ενάντια στον βερμπαλισμό και τον αριστοτελισμό, τη συνετή φιλοσοφία του Μπερναντίνο Τελέζιο. Το 1589 άφησε τη μονή της Καλαβρίας, πήγε στη Νεάπολη, στην αυλή του Τζιαμπατίστα ντελλά Πόρτε όπου ανθούσε η έρευνα για τη φύση και τη μαγεία.

Η υπερβολική δίψα του για γνώσεις, ο ενθουσιασμός για εξερεύνηση της φύσης, οι συναναστροφές του με άτομα όχι άμεμπτα, η εμφάνισή του στα φιλοσοφικά πράγματα, και προπάντων, η δημοσίευση του *Philosophie sensibus demonstrata* το 1591 τελεζιανής έμπνευσης, στάθηκαν σαν αφορμές να τον παραπέμψουν σε δίκη σαν μάγο και σαν αιρετικό. Φυλακίστηκε αρκετούς μήνες και μετά επέστρεψε στην Πάντοβα, όπου έζησε μέσα στη φτώχεια και γνωρίστηκε με πολλούς διανοούμενους καθώς επίσης και τον Γαλιλαίο. Το 1592, το 1596 αλλά και λίγο αργότερα δικάστηκε και πάλι, τελικά όμως αυτές οι δίκες έκλεισαν με συγχώρεση. Μετά την απελευθέρωσή του από την Ιερά εξέταση δόθηκε διαταγή προς τους ανωτέρους του να μην του επιτραπεί το κήρυγμα και η εξομολόγηση. Μετά από αυτά ο Καμπανέλλα επέστρεψε στην Καλαβρία, στο μοναστήρι της Αγίας Μαρίας. Μέσα στη σκέψη του κυριάρχησε η ιδέα της μεταρρύθμισης της θρησκείας, σαν πηγή όμως μεταρρύθμισης ολόκληρης της ανθρώπινης ζωής. Κατ' αρχάς αυτή η αλλαγή σχεδιάστηκε στα σχήματα μιας υπέρμετρης κληρικής αυτοκρατορίας, καθορίστηκε σαν μία επιστροφή του ανθρώπου στη φύση και ένα απόβλημα όλης της θετικής πλευράς του Χριστιανισμού. Το 1599 ο Καμπανέλλα θέλει να απελευθερώσει τη χώρα του από την κυριαρχία του Ισπανού βασιλιά, να την ανακηρύξει δημοκρατία και να την επαναφέρει σε θρησκεία αδογματίστη, χωρίς μυστήρια και πολυτέλειες.

Τελικά όμως προδόθηκε από συνωμότες και συνελήφθη και πάλι. Μέσα στη φυλακή κατάφερε να συγγράψει αρκετά έργα, όμως μετά από πολλά χρόνια κράτησης απελευθερώνεται. Κατά την διάρκεια της δίκης για τον Γαλιλαίο το 1633, η θέση του ήταν υπέρ της ηλιοκεντρικής θεωρίας, η οποία όμως καταδικάστηκε.

Αυτή του η πεποίθηση καθώς επίσης και άλλα γεγονότα τον οδήγησαν να φύγει κρυφά από την πόλη και να ζητήσει άσυλο στο Παρίσι. Είναι τα τελευταία του χρόνια. Γίνεται δεκτός με μεγάλες τιμές απ' το Λουδοβίκο 13^ο, ο οποίος του παραχωρεί και μία σύνταξη και περιζήτητος από τον Ρισελιέ και από τους ευγενείς. Προεδρεύει όπως φαίνεται και στην Ακαδημία. Όλοι τον θαυμάζουν και τον σέβονται. Γέρος πια και λυπημένος από την τραγική ζωή του, αφοσιώνεται στην αντιαιρετική δράση και την έκδοση των συγγραμμάτων του. Πολλές ήταν οι προσπάθειες των Ρωμαίων αντιπάλων του να τον καταστρέψουν, παρόλα ταύτα όμως, ωφελούμενος απ' την αίγλη του κύρους της προσωπικότητάς του, ρίχνεται στον αντιαιρετικό αγώνα, υπερασπίζει δημόσια προτάσεις του καθολικού δόγματος και προσηλυτίζει πολλούς Καλβινιστές. Πέθανε στο Παρίσι, στο κελί της μονής όπου διέμενε, στις 22 Μαΐου του 1639.

Ο Καμπανέλλα, ένα πρόσωπο με σπάνια διανοητικά χαρίσματα, πίστευε ότι ήρθε στον κόσμο για να

οποία οι άνθρωποι ζουν σύμφωνα με τον καθαρό λόγο, επιδιώκοντας όλοι τους ένα μερίδιο στην **ευτυχία**. Απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη της ιδανικής Πολιτείας, σ' αυτό το έργο του Καμπανέλλα είναι η **υπαγωγή του ατομικού συμφέροντος στο συμφέρον του συνόλου**. Αυτή την ιδέα την συναντήσαμε και στην Ιδανική πολιτεία του Πλάτωνα και του Πλήθωνα,³⁶ και αποτελεί μίμηση της πολιτείας των Θεών.

Ο ηλιακός μύθος, στον οποίο οι ερμηνευτές επιχείρησαν να αναγάγουν την ουσία της καμπανελιανής σκέψης, θεωρώντας τ' άλλα έργα σαν κάλυμμα προορισμένο ν' αποκρύψει και να διατηρήσει τον ετερόδοξο πυρήνα της θεωρίας του, είναι αντίθετα μόνο έκφραση μιας αναποφάσιστης και ανώριμης στιγμής. Η βασική έννοια αυτής της ουτοπίας δεν βρίσκεται στα θρησκευτικά στοιχεία, αλλά στα πολιτικά, και όσο αυτή θα συνεχίσει να ισχύει για τον συγγραφέα, εκτός απ' τις προόδους της σκέψης του, προκύπτει από την επαναλαμβανόμενη διαβεβαίωση στα μεταγενέστερα κείμενά του, ότι δηλαδή η Πολιτεία του Ήλιου είχε ήδη πραγματοποιηθεί στη ζωή των μοναχών.

Στο διάλογο « η Πολιτεία του Ήλιου», από τις ερωτοαπαντήσεις των διαλεγόμενων προκύπτει το πώς ο φιλόσοφος φαντάζεται την ιδανική πολιτεία, την πολιτεία του ήλιου όπως την χαρακτηρίζει.

Αυτή η πολιτεία βρίσκεται πάνω σ' έναν λόφο της πλατιάς πεδιάδας, κάπου σε ένα βουνό ενός νησιού στον Ινδικό Ωκεανό, στη σημερινή Σρι Λάνκα.³⁷ Έχει δύο μίλια διάμετρο και επτά μίλια περιφέρεια.³⁸

Η πόλη χωρίζεται σε επτά μεγάλους κύκλους, οι οποίοι έχουν τα ονόματα των εφτά πλανητών. Μπορεί κάποιος να εισέλθει από τον ένα στον άλλο από τέσσερις δρόμους και από τέσσερις πύλες, στις τέσσερις γωνιές που ανήκουν στον κόσμο.

Η πόλη είναι όμως κατά τέτοιο τρόπο δομημένη που αν κυριευόταν ο πρώτος κύκλος, θα χρειαζόταν μεγαλύτερη προσπάθεια για να κυριευθεί ο δεύτερος. Έτσι θα έπρεπε να πολεμήσει κανείς επτά φορές για να κυριεύσει την πόλη. Στην κορυφή του λόφου υπάρχει μία μεγάλη πεδιάδα και στο μέσον ένας μεγάλος, στρογγυλός ναός, καταπληκτικής τέχνης.

Ο ήλιος στην πολιτεία αυτή, έχει πρωτεύουσα σημασία. Δεν τον λατρεύουν όμως σαν Θεό τους, γιατί δεν είναι ειδωλολάτρες. Πιστεύουν μόνο στον Θεό, τον οποίο λατρεύουν ως παντοδύναμο, πάνσοφο και πανάγαθο. Τον θεωρούν δημιουργό του σύμπαντος και πιστεύουν ότι ο καλύτερος τρόπος για να τον τιμήσουν είναι να παρατηρήσουν και να κατανοήσουν τους νόμους της φύσεως.

Όσον αφορά τον τρόπο διοίκησης της Πολιτείας του ήλιου παρατηρούνται τα εξής :

Ανάμεσά τους την ανώτατη θέση κατέχει ο Ιερέας Βασιλιάς, ο Μεταφύζικο, ο οποίος εκλέγεται εφ' όρου ζωής για την θέση αυτή με κριτήριο την ανυπέβλητη γνώση του. Αυτός ο ανώτατος άρχων ονομάζεται «Ήλιος».³⁹ Είναι ο πνευματικός και κοσμικός αρχηγός των πάντων. Όλες οι υποθέσεις αρχίζουν και τελειώνουν σ' αυτόν.

Έχει πλάι του τρεις Πρίγκιπες: τους Δον, Σίν και Αγόρ, οι οποίοι σημαίνουν: Δύναμη, Σοφία και Αγάπη.

Ο Δόν φροντίζει για τον πόλεμο, την ειρήνη και την στρατιωτική τέχνη, επίσης για τους πολεμιστές, αξιωματικούς και στρατιώτες, για τα εφόδια, για τις οχυρώσεις και τις κατακτήσεις Είναι ο υπέρτατος αρχηγός στον πόλεμο, όχι όμως πάνω απ' τον Ήλιο.

εκπληρώσει μια μεγάλη κοινωνική αποστολή. Η αποστολή του αυτή συνίσταται στο να υποδείξει τον ηγετικό ρόλο που έπρεπε να αποδοθεί στην θρησκεία, ώστε η ανθρώπινη φυλή να γίνει ευτυχισμένη. Και επιχείρησε να υποδείξει τον ρόλο αυτόν της θρησκείας μέσα από μία σειρά συγγραμμάτων του.

³⁶ Πλήθωνος *Περί αρετών*, σελ.12,16-19και Μπαρτζελιώτης,*Εισαγωγή*,σελ.16

³⁷ Θεοδόσιου Πελεγρίνη *οι πέντε εποχές της Φιλοσοφίας*,σελ.237

³⁸ Θωμά Καμπανέλλα, *Η Πολιτεία του Ήλιου* Οι διαλεγόμενοι»σελ.19

³⁹ Θωμά Καμπανέλλα *Η Πολιτεία του Ήλιου*,σελ. 21,22

Ο Σίν φροντίζει για όλες τις επιστήμες, για τους δόκτορες και δικαστές, για τα ελεύθερα επαγγέλματα, τις βιομηχανικές τέχνες και έχει κάτω από τις διαταγές του τόσους αξιωματούχους όσες είναι και οι επιστήμες: δηλαδή τον Αστρολόγο, τον Κοσμογράφο, το Γεωμέτρη, τους δασκάλους της Λογικής και Ρητορικής, το Γραμματικό, το Γιατρό, το Φυσικό, τον Ηθικόλογο. Υπάρχει στην κατοχή του μόνο ένα βιβλίο, στο οποίο υπάρχουν καταγεγραμμένες όλες οι επιστήμες και από αυτό διδάσκει όλον τον λαό κατά την συνήθεια των Πυθαγορείων.

Αυτός ζωγράφισε όλα τα τείχη της πόλης.

Ο Αγόρ φροντίζει για το γένος, με την ένωση των αρσενικών και των θηλυκών, σε τέτοιον βαθμό που να δημιουργείται μία καλή ράτσα. Καμία γυναίκα δεν υποτάσσεται στον άνδρα αν δεν φτάσει στα δεκαεννιά της χρόνια, ούτε και ο άνδρας αν δεν φτάσει στα εικοσιένα. Στην κατάλληλη ηλικία επιτρέπεται η συνουσία με στείρες γυναίκες ή μεστές, που τους προμηθεύουν οι πρεσβύτερες και οι πρεσβύτεροι της γενιάς. Αυτό βέβαια πρέπει να αναφερθεί στον ανώτερο δάσκαλο που είναι υφιστάμενος του Αγόρ και μέγας γιατρός.

Για να γίνουν γόνιμες διασταυρώσεις υπάρχει μία σειρά μέτρων που πρέπει να λαμβάνονται ως προς την επιλογή τους.

Επίσης ο Αγόρ φροντίζει για την εκπαίδευση, για τα φάρμακα, για τη σπορά και τη συγκομιδή των καρπών.

Το καθεστώς της πολιτείας αυτής, της ιδανικής κοινωνίας, που οραματίστηκε ο Καμπανέλλα, είναι προφανώς θεοκρατικό, αλλά συγχρόνως και σοσιαλιστικό, αφού εκεί όπως σημειώνει ο φιλόσοφος *«όλα τα πράγματα είναι κοινά.....ώστε ουδείς μπορεί να διεκδικήσει για τον εαυτό του οτιδήποτε»*

Η ιδέα της κοινοκτημοσύνης γίνεται αντιληπτή σε όλο το έργο της Πολιτείας του Ήλιου Όλα τα πράγματα, τα πάντα, είναι κοινά, αλλά με τρόπο που να μην γίνεται καμία κατάχρηση. Ιδέα την οποία συναντάμε και στην ιδανική πολιτεία του Πλάτωνα και του Πλήθωνα.⁴⁰ Επίσης και οι επιστήμες και οι τιμές και οι διασκεδάσεις είναι κοινές. Γιατί στον βαθμό που υπάρχουν το πνεύμα της ατομικής ιδιοκτησίας και η οικογενειακή επιρροή, παραμένουν στον κόσμο αυτόν η κακία και το ένστικτο της αρπακτικότητας, της φιλαργυρίας, της υποκρισίας, της ιδιοτέλειας, του νεποτισμού και τα' άλλα ύπουλα μέσα της καταπίεσης.

Οι τέχνες είναι κοινές και για άντρες και για γυναίκες. Τις διακρίνουν σε θεωρητικές και μηχανικές δηλαδή τις πιο ελαφριές, που τις κάνουν οι γυναίκες και τις πιο βαριές που τις κάνουν οι άνδρες.

Τα παιδιά ανατρέφονται από την μητέρα τους μέχρι δύο χρονών, όπως ορίζει ο Φυσικός. Ύστερα τα δίνουν στις δασκάλες ή τους δασκάλους, ανάλογα με το φύλο τους. Διαμένουν μαζί με τα άλλα παιδιά και μαθαίνουν, να περπατούν, να τρέχουν, να παλεύουν αλλά και να διαβάζουν και να γράφουν. Στα επτά τους χρόνια αρχίζουν να σπουδάζουν φυσικές επιστήμες και ύστερα τις άλλες επιστήμες, όπως θα ορίσουν οι αξιωματούχοι.

Τις τέχνες τις μοιράζουν μεταξύ τους ώστε να τους μένει χρόνος για παίξιμο, για συζητήσεις, για διάβασμα, για περίπατο.

Ακόμα κι αν συμβεί κάποιο παράπτωμα, κάποια απόκλιση από την ορθή λειτουργία της πολιτείας, έχει ληφθεί πρόνοια, ώστε να θεραπευθεί και να αποκατασταθεί η προσήκουσα τάξη των πραγμάτων.

Όλοι οι νέοι ονομάζονται αδελφοί και όσοι είναι πάνω από δεκαπέντε χρονών από αυτούς πατέρες και όσοι κάτω απ' αυτήν την ηλικία γιοι.

Όπως η Ιδανική πολιτεία του Πλάτωνα και του Πλήθωνα, έτσι και του Καμπανέλλα

στηρίζεται πάνω στις αρετές.

Είναι μία που ονομάζεται της Ελευθεριότητας, της Μεγαλοψυχίας, της Αγνότητας, της Ισχύος, της ποινικής και πολιτικής Δικαιοσύνης, της φιλοπονίας, της Αλήθειας, της Αγαθοεργίας, της Ευγνωμοσύνης, της Ευσπλαχνίας κλπ. Και για την φροντίδα κάθε μιας από αυτές τις αρετές εκλέγεται ένας δημόσιος λειτουργός, εκείνος που από παιδί, από το σχολείο, είναι γνωστός πως έχει κλίση προς αυτήν την αρετή.

Η παρουσία των αρετών προφυλάσσει το πολίτευμα και οδηγεί τους πολίτες στην **ευδαιμονία**. Έτσι ανάμεσά τους δεν υπάρχουν κλέφτες, ούτε φονιάδες, ούτε εκβιαστές και αιμομίκτες, μοιχοί. Η υπερηφάνεια θεωρείται μεγάλο αμάρτημα και μια πράξη υπερηφάνειας τιμωρείται κατά τον τρόπο που διαπράχθηκε. Στους πολέμους, στην αρρώστια, στις επιστήμες, όπου βοηθούνται και διδάσκονται ο ένας από τον άλλο, διαφαίνεται και η ιδέα της φιλίας.

Η ανθρωποκτονία τιμωρείται με θάνατο. Όταν είναι εκ προθέσεως, πληρώνεται με την ανταπόδοση, οφθαλμόν αντί οφθαλμού, μύτη αντί μύτης. Όταν είναι ξαφνική φιλονικία, η απόφαση μετριάζεται όχι από τον δικαστή αλλά από τον ίδιο τον Ήλιο δηλαδή τον Μεταφυσικό όπως θα λέγαμε στη δική μας κοινωνία, αφού πρώτα συναινέσει ο λαός.

Κανένας δεν πρέπει να έχει περισσότερα απ' όσο αξίζει. Έτσι μέσα στην αδελφότητα δεν θα θελήσει ποτέ κανείς να αδικεί τον άλλον. Αξιοσημείωτο βέβαια είναι ότι η διάκριση και ο καθορισμός των διαφόρων μορφών «ασέβειας» είναι απόηχος της αντίστοιχης διάκρισης του Πλάτωνα.⁴¹

Δεν υπάρχει πολίτης που να φοβάται τον θάνατο, γιατί όλοι πιστεύουν στην αθανασία της ψυχής⁴², και πως πεθαίνοντας θα κάνουν συντροφιά με καλά ή κακά πνεύματα ανάλογα με την αξία τους. Παρόλο που οι πολίτες αυτοί είναι Βραχμάνοι Πυθαγόρειοι, ωστόσο δεν πιστεύουν στην μετεμψύχωση. Ενώ στον Πλήθωνα,⁴³ οι ψυχές έχουν σταθερό αριθμό, γι' αυτό οι γεννήσεις πρέπει να είναι αντίστοιχες των θανάτων. Την επίβλεψη της διαδικασίας της μετεμψύχωσης την έχουν κατά τον Πλήθωνα οι Ταρτάριοι θεοί.

Η κοινωνική λειτουργία της θρησκείας, κατά τον Καμπανέλλα, δεν ταυτίζεται με τους στόχους και τις επιδιώξεις της εξουσίας, αλλά συνίσταται στην διατήρηση του κοινωνικού ιστού, της συνοχής των μελών που απαρτίζουν μια κοινωνία. Δεν αποτελεί δηλαδή η θρησκεία ένα πολιτικό όπλο στα χέρια του κάθε ηγεμόνα, αλλά αντιστρόφως, ο ηγεμών γίνεται το όχημα της θείας βούλησης και πρέπει να κατευθύνεται από την θρησκεία.

Είναι αξιοσημείωτο ότι οι Ηλιαστές πριν λάβουν οποιαδήποτε σπουδαία απόφαση, κάνουν συμβούλιο, πρώτα γονατίζουν στο Θεό και προσεύχονται να τους συμβουλευτεί και ύστερα εξετάζεται η αξία του όποιου εγχειρήματος. Έντονη λοιπόν η θρησκευτικότητα τους.

Και στην πολιτεία του Καμπανέλλα, όπως και στις πολιτείες του Πλάτωνα και του Πλήθωνα οι φιλόσοφοι, είναι οι εκλεκτοί του Θεού και μάρτυρες της αλήθειας.

Η εγκαθίδρυση της ιδανικής πολιτείας του ήλιου, πίστευε ο Καμπανέλλα, θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με τη συνδρομή ενός ισχυρού έθνους. Και σαν τέτοιο ισχυρό έθνος επιφορτισμένο με την ιστορική αποστολή της θεμελίωσης της θεοκρατικής μοναρχίας, όπως την φαντάστηκε, ο Καμπανέλλα θεώρησε την Ισπανία, λόγω της εκτεταμένης κυριαρχίας της εκείνη την περίοδο πάνω στη γη.

Τελικά όμως τον ιστορικό ρόλο για την εγκαθίδρυση της ιδανικής του πολιτείας τον εμπιστεύτηκε στην Γαλλία, όπου έζησε τα τελευταία του χρόνια ύστερα από τις διώξεις, φυλακίσεις και αμφισβητήσεις που υπέστη στην Ιταλία.

⁴¹ Πλάτωνα, *Νόμοι*, 885 b7-899d 3, Βλ. Β. Νικολαΐδου-Κυριανίδου, *Ο πολιτικός*, σ.441

⁴² Θ.Καμπανέλλα, *Η Πολιτεία του ήλιου*, σελ.37 και 53

⁴³ .Πλήθων «*Νόμων συγγραφή*», εισαγωγή

Η ΟΥΤΟΠΙΑ ΤΟΥ THOMAS MORE

Ο Thomas More⁴⁴, τέλειος γνώστης της αρχαίας Ελληνικής και της Λατινικής γλώσσας με τη φιλολογική βοήθεια του Έρασμου, γράφει την Ουτοπία του στα Λατινικά και μάλιστα σε δύο μέρη. Το δεύτερο μέρος, που περιγράφει μία φανταστική ιδανική χώρα, γράφτηκε το 1515, ενώ το πρώτο μέρος, το εισαγωγικό, γράφτηκε ένα χρόνο αργότερα, το 1516.

Όταν λοιπόν ο More έπλαθε τον όρο «ουτοπία» στο έργο του για τη νήσο Ουτοπία (Insula Utopia, 1516) περιέγραφε μία φανταστική κοινωνία όπου όλα λειτουργούν αρμονικά, όπου επικρατεί η ισότητα και ο λόγος(η ratio), μία ιδανική πολιτεία η οποία

⁴⁴ Ο Thomas More, μαθητής του Linacre, της Colet και του Grosyn, αγαπημένος επίσης φίλος του Έρασμου, γεννήθηκε το 1478 στο Λονδίνο της Αγγλίας. Σπούδασε στην Οξφόρδη (1492-1494), κέντρο των ανθρωπιστικών και θεολογικών μελετών της εποχής και γρήγορα ξεχώρισε ανάμεσα στους συμφοιτητές του για τα σπάνια πνευματικά του χαρίσματα. Σπούδασε νομικά στο Λονδίνο, εγκαταλείποντας έτσι τον μοναστικό βίο, προς τον οποίο είχε αρχικά στραφεί. Μελέτησε επίσης τη φιλοσοφία του Πλάτωνος και του Αυγουστίνου ακολουθώντας έτσι την κλίση του προς τη φιλοσοφία, τη θεολογία και την πολιτική.

Ο More υπήρξε σπουδαίος συγγραφέας, (ήδη από την εποχή της Οξφόρδης έγραφε κωμωδίες, ενώ είχε γράψει ποίηση, τόσο στα Λατινικά όσο και στα Αγγλικά) πολιτικός (το 1504 εκλέγεται για πρώτη φορά μέλος του κοινοβουλίου και η κυριότερη δράση του ως πρωτοεκλεγέντα βουλευτή ήταν η αντίθεσή του στους υπέρογκους φόρους που ζητούσε ο βασιλιάς Ερρίκος Ζ'), διπλωμάτης και μαικήνας των τεχνών. Υπηρέτησε ως μέλος του Κοινοβουλίου το 1504, στη συνέχεια διετέλεσε θησαυροφύλαξ (1521) και καγκελάριος του δουκάτου του Λάνκαστερ (1525) και τέλος κατέλαβε το κορυφαίο αξίωμα του λόρδου καγκελάριου της Αγγλίας το 1529 (θέση στην οποία παρέμεινε για δύομισι χρόνια). Από τις θέσεις αυτές ο More είχε την ευκαιρία να γνωρίσει όλα τα κακώς έχοντα της αγγλικής κοινωνίας, τα οποία και κατέκρινε δημοσίως σ' όλη του τη ζωή.

Ο More από πολύ νωρίς κέρδισε την εύνοια του βασιλιά Ερρίκου Η', Δεν άργησε όμως να επέλθει ισχυρή ρήξη με τον βασιλιά, όταν ο τελευταίος θέλησε να διαζευχθεί την Αικατερίνη της Αραγωνίας για να παντρευτεί την Anne Boleyn.

Ο More αποδοκίμασε αυτόν τον γάμο και αρνήθηκε να υπογράψει το διάταγμα για τη διαδοχή του θρόνου στα παιδιά αυτής της ένωσης. Παιριτήθηκε από τη θέση του το 1532 και αποσύρθηκε από τη δημόσια ζωή. Το 1534 ο βασιλιάς έφερε στο Κοινοβούλιο το νομοσχέδιο περί Υπεροχής, με την ψήφιση του οποίου ανακηρύσσονταν και αρχηγός της εκκλησίας. Όλοι οι δημόσιοι αξιωματούχοι έπρεπε να ορκιστούν ότι αναγνωρίζουν την κοσμική και πνευματική εξουσία του βασιλιά. Ο More αρνήθηκε να αμφισβητήσει την εξουσία του πάπα, και η ενέργειά του αυτή, στάθηκε αφορμή για τη σύλληψή του. Καταδικάστηκε για προδοσία και τιμωρήθηκε με αποκεφαλισμό στις 6 Ιουλίου του 1535.

Τετρακόσια χρόνια αργότερα, το 1935, ο πάπας Πίος ΙΑ' ανακήρυξε τον More άγιο.

ουδέποτε έγινε πραγματικότητα. Η λέξη «ουτοπία» αποκτά ένα ειδικό βάρος με πολύ σημαντικές επιπτώσεις για τις επόμενες γενιές, σ' ολόκληρο τον πλανήτη. Η λέξη αυτή από κύριο όνομα μετατρέπεται σε ουσιαστικό, που σημαίνει στο εξής κάθε απραγματοποίητο σχέδιο.⁴⁵ Δίνει επίσης το *ουτοπιστής* και το επίθετο *ουτοπικός* που στο ελληνικό λεξιλόγιο μαρτυρούνται από τον 19^ο αιώνα.⁴⁶

Η *Ουτοπία* εν τέλει παρέμεινε στην ιστορία των γραμμάτων σε μια εποχή που κυριαρχεί ο Ανθρωπισμός αφενός και απλώνεται το ισχυρό ρεύμα της Μεταρρύθμισης αφετέρου.

Πρώτα απ' όλα καταγγέλλει τις εγωιστικές υπερβολές της αριστοκρατίας. Παραδέχεται, έστω και ειρωνικά, πως η ορθή στάση ενός πολιτικού στοχαστή πρέπει να είναι η υιοθέτηση της θέσης των συμβούλων των ηγεμόνων. Ασπάζεται με θέρμη την ουμανιστική πίστη στην κεντρική θέση των αρετών στην πολιτική και κοινωνική ζωή μ' έναν τόνο γλυκύτητας και ελαφρότητας φαινομενικά αβίαστο.

Κύριο μέλημα του ήταν να αποδείξει ότι ωσαυτοί δεν πρέπει να θεωρείται η ευγένεια στην καταγωγή και να είναι συμβατή με τη διατήρηση του βαθμού, της ιεραρχίας, της σκέψης, αλλά αφού καταργηθεί ο «βαθμός» σε κάθε του μορφή, να διατηρηθεί η ισότητα από κάθε άποψη. Παραδέχεται επίσης, σ' ένα εδάφιο απελπισμένης σχεδόν ειρωνείας ότι η σκέψη-λύση αυτή θα απορριφθεί ως εντελώς παράλογη από όλους και ιδίως από τον κοινό λαό ο οποίος έχει ανατραφεί έτσι ώστε να πιστεύει πως η ευγένεια, η μεγαλοπρέπεια, η λάμψη και το μεγαλείο αντιπροσωπεύουν την πραγματική δόξα της πολιτείας. Ο More γράφει το έργο του *Ουτοπία* το οποίο γεννιέται ως όραμα και σχέδιο μιας άλλης κοινωνίας, βασισμένο σε υψηλά κριτήρια δικαιοσύνης και ευημερίας σε μια εποχή που επικρατούσαν η αδικία και η ανελευθερία. Αφιέρωσε λοιπόν αυτό του το έργο στον φίλο του Erasmus. Η *Ουτοπία* γράφτηκε σε μια μεταβατική περίοδο της ιστορίας, τότε που η Αναγέννηση γεννούσε την Μεταρρύθμιση με τις βαθιές κοινωνικές και πολιτικές της αναστατώσεις _

Μολονότι ο More έγραψε κατά τη διάρκεια της γαλήνης που προηγείται από τη θύελλα, είχε πλήρη συναίσθηση των κοινωνικών και πολιτικών προβλημάτων που απαιτούσαν λύση. Αλλά δεν ήταν πρακτικός μεταρρυθμιστής. Η λύση που προσέφερε ήταν τελείως διαχωρισμένη από την πραγματικότητα. Ήταν ένα όνειρο φυγής και συνάμα μια σάτιρα των θεσμών και της κυβέρνησης τα οποία ζούσε. Επείγουσα ήταν η ανάγκη αναμόρφωσης της κοινωνίας.

Στο πρώτο βιβλίο της *Ουτοπίας* διαφαίνεται έντονα το ότι οι βασιλιάδες υπακούν μόνο τους κόλακες και υποδαυλίζουν τους έντιμους από τους πονηρούς ώστε και η παροχή ακόμα ειλικρινών συμβουλών αποδεικνυόταν εξαιρετικά επικίνδυνη.

Όσον αφορά τώρα την ερμηνεία κοινωνικών και οικονομικών δυσλειτουργιών της εποχής, στην *Ουτοπία* του More περιέχεται μια πρωτοποριακή απόπειρα να εξεταστεί η κατάρρευση του ιδεώδους της «κονοπολιτείας» με σχετικά αναλυτικό τρόπο. Εστιάζει σε δυο μεγάλες κοινωνικές ομάδες, τις οποίες κατηγορεί ότι υπονομεύουν την πολιτεία υπηρετώντας τα δικά τους συμφέροντα εις βάρος του κοινού καλού.

Πρώτα απ' όλα καταγγέλλει τις εγωιστικές υπερβολές της αριστοκρατίας. Παραδέχεται πως η ορθή στάση ενός πολιτικού στοχαστή πρέπει να είναι η υιοθέτηση της θέσης των συμβούλων των ηγεμόνων. Ασπάζεται με θέρμη την ουμανιστική πίστη στην κεντρική θέση των αρετών στην πολιτική και κοινωνική ζωή μ' έναν τόνο γλυκύτητας και ελαφρότητας φαινομενικά αβίαστο.

Διατείνεται λοιπόν ο More ότι όσο η διαφθορά δεν εκμηδενίζεται, όσο η ιδιοτέλεια δεν

⁴⁵ Jean Servier, *Histoire de l'utopie*, Παρίσι, Gallimard, 1991, σελ.Ι.

⁴⁶ Βλ. Γ.Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*: η λέξη «ουτοπία» από το 1874 και «ουτοπικός» από το 1889.

εγκαταλείπεται και ο καθένας δεν δρα σύμφωνα με τις αρετές, τη δόξα, την τιμή, τη σοφία, τότε θα απειλούνται οι δυο μεγαλύτεροι στόχοι της πολιτικής κοινωνίας: οι εξέχοντες πολίτες δεν θα μπορούν να επιτυγχάνουν τους υψηλότερους σκοπούς τους και η κοινοπολιτεία ως σύνολο δεν θα μπορεί να εκπληρώνει τις θεμελιακές της επιδιώξεις και να εξασφαλίσει την δικαιοσύνη. Θέσεις τις οποίες υποστηρίζει ο ουμανιστής και ο φίλος του Erasmus.

Ο More παραδέχεται πως η ορθή στάση ενός πολιτικού στοχαστή και η διατήρηση μιας εύτακτης πολιτικής κοινωνίας πρέπει να είναι η παροχή στους πολίτες της μιας σωστής εκπαίδευσης στις ανθρωπιστικές σπουδές.

Το έργο ξεκινάει με πραγματικά γεγονότα, περιγράφοντας τη διπλωματική αποστολή του Μορ στην Φλάνδρα, τα όσα διαδραματίζονται εκεί, τη νοσταλγία για την οικογενειά του, την παρέα του με τον Πετρο Αιγίδιο, μέχρι που εισέρχεται ο μύθος μέσα από τη συνάντησή του με τον φανταστικό Ραφαήλ Μωρολόγο, επίθετο που και πάλι παραπέμπει στις ελληνικές επιδράσεις. Ο Ραφαήλ επίσης είναι ένας ταξιδευτής φιλόσοφος, ο οποίος έχει ταξιδέψει με τον Αμέρικο Βεσπούτσιο, τρεις τουλάχιστον φορές στον προσφάτως ανακαλυφθέντα Νέο Κόσμο, όπου το τελευταίο ταξίδι μένει πίσω και περιπλανώμενος ανακαλύπτει τυχαία το Νησι της Ουτοπίας, έναν τόπο στον οποίο βρίσκει μια οργανωμένη ιδεώδη κοινωνία. Μεσα από την Ουτοπία αναγνωρίζουμε στοιχεία από την πολιτεία του Πλάτωνα, όσο και από το έργο του Πλουτάρχου για τη ζωή του Λυκούργου στο οποίο υπάρχουν αναφορές για τη ζωή στη Σπάρτη.

Ξεκινώντας το ταξίδι του για την Ουτοπία ο Thomas More άφησε πίσω του μία χώρα, η οποία με την πολιτική της βία και την οικονομική της δυσλειτουργία θυμίζει την δική μας.

Ο περιπλανώμενος αυτός διανοούμενος Ραφαήλ Υθλόδαιος⁴⁷ δεν θέλγεται πια από τη ζωή που γνώρισε στην Ευρώπη της εποχής του. Οι πλούσιοι πλουτίζουν εις βάρος των φτωχών.

Η γη συγκεντρώνεται σε μεγάλες γαιοκτησίες, τουλάχιστον στην Αγγλία και μετατρέπεται σε βοσκοτόπια. Οι άνθρωποι που καλλιεργούσαν την γη, αναγκάστηκαν να αφήσουν τα χωράφια τους και να ζουν με μεγάλη δυσκολία. Στρατιώτες, που επιστρέφουν από τον πόλεμο, δεν βρίσκουν δουλειά να εργαστούν. Ανάπηροι παλαιίμαχοι και άνθρωποι μαθημένοι να ζουν από τα βοηθήματα των ευπόρων, γίνονται πάμπτωχοι. Από την μια μεριά, αναπτύσσεται εξωφρενική πολυτέλεια και από την άλλη, εξαθλίωση. Οι φτωχοί εκλιπαρούν, οι περήφανοι κλέβουν. Για τιμωρία, οι κλέφτες και οι αλήτες δικάζονται και καταδικάζονται στην αγχόνη και κατά δεκάδες απαγχονίζονται μπροστά στα μάτια του πλήθους στην αγορά. Και όπως λέει ο Υθλόδαιος οι άνθρωποι αρνούνται να αντιμετωπίσουν το ζήτημα και να καταλάβουν ότι, η ληστεία και η βία που επικρατούν, δεν είναι αίτιο των κακών καιρών αλλά αποτέλεσμά τους.

Τι δουλειά έχει σ' έναν τέτοιο κόσμο ένας έξυπνος άνθρωπος;

οι περισσότεροι ηγεμόνες καταγίνονται περισσότερο με τις υποθέσεις του πολέμου παρά με τις επωφελείς τέχνες της ειρήνης, και νοιάζονται περισσότερο να αποκτήσουν με σωστό ή λάθος τρόπο καινούρια βασίλεια και λιγότερο να κυβερνήσουν εκείνα που ήδη κατέχουν⁴⁸.

Είναι ανώφελο να προσπαθήσεις να τους μιλήσεις για τους σοφότερους θεσμούς των

⁴⁷ Πρόκειται για τον Hythloday, Hythlodaeus, Υθλόδαιος, από το αρχαιοελληνικό ύθλος (φλυαρία, αερολογία, κουβεντολόι, λήρος) και το επίσης αρχαιοελληνικό δαίω (διαίρω, μοιράζω, αφανίζω, καταστρέφω, αλλά και ανάβω, καίω, φλογίζω). Πολλοί τον έχουν μεταφράσει ως Μωρολόγο, άλλοι διακρίνουν στα συνθετικά του ονόματος το «ύθλος» και το «δέος»- κάτι που αποδεικνύεται από τη Λατινική γραφή του ονόματος- αποκαλύπτοντας έτσι έναν φλύαρο και επιδέξιο ομιλητή.

⁴⁸ Sir Thomas More, όπ.αν Βιβλίο Ι, σελ.71.

ουτοπιανών: αν δεν μπορούσαν ν' ανασκευάσουν τα επιχειρήματά σου, θα έλεγαν ότι οι παλιοί τρόποι ήταν καλοί για τους προγόνους τους και είναι καλοί και γι' αυτούς, μολονότι με μεγάλη προθυμία απαρνήθηκαν όλα τα γνήσια καλά πράγματα που ενδέχεται να κληρονόμησαν από το παρελθόν.

Αυτά για την βοήθεια που μπορεί πιθανόν να δώσει ένας έξυπνος άνθρωπος στα εσωτερικά προβλήματα. Όσο για τις διεθνείς υποθέσεις, πρόκειται για έναν κυκεώνα στρεψοδικίας, δολοπλοκίας και ληστείας. Όταν τόσοι πολλοί άνθρωποι επιρροής συνιστούν πολεμική ετοιμότητα και τρόπους για να «*διεξάγεις πόλεμο*», τι δυνατότητες θα είχε ένας φτωχός διανοούμενος όπως ο Υθλόδαιος αν ορθωνόταν και έλεγε ότι μια κυβέρνηση θα έπρεπε να αποσύρει τα στρατεύματά της από τα ξένα μέρη και να επιχειρήσει να βελτιώσει τις εσωτερικές συνθήκες, αντί να καταπιέζει τον λαό με φόρους και να τον υποχρεώνει να χύνει το αίμα του δίχως να του δίνει ούτε ένα ευλογημένο πλεονέκτημα, ενώ οι τρόποι του διαφθείρονται από τον μακροχρόνιο πόλεμο, και οι νόμοι του γίνονται αντικείμενο περιφρόνησης και παντού επικρατούν η ληστεία και ο φόνος⁴⁹;

Ο More λοιπόν, δια στόματος Υθλόδαιου, ζωγραφίζει μιαν εικόνα της ζωής όπως την βλέπει γύρω του. Μήπως σ' αυτήν βλέπουμε όλα τα χαρακτηριστικά του δικού μας εθνικού κράτους και της δικής μας ζωής;

Αυτός ο άσημος διανοούμενος είναι σήμερα το έμβλημα ορισμένων από τα καλύτερα πνεύματά μας. Για να διορθωθούν όλα τα κακώς κείμενα πρέπει να ξεκινήσουμε από τα θεμέλια. Έτσι ο Υθλόδαιος αβίαστα παραδέχεται ότι:

όσο υπάρχει ιδιοκτησία, και το χρήμα αποτελεί μέτρο όλων των πραγμάτων, δεν νομίζω ότι ένα έθνος μπορεί να κυβερνηθεί δίκαια ή ευτυχισμένα. Δεν μπορεί δίκαια, επειδή τα καλύτερα πράγματα θα πέφτουν στο μερτικό των χειρότερων ανθρώπων. Δεν μπορεί ευτυχισμένα, επειδή όλα τα πράγματα θα μοιράζονται λίγοι (και μέχρι κι αυτοί δεν είναι απ' όλες τις απόψεις ευτυχισμένοι), ενώ οι υπόλοιποι θα ζουν τελείως άθλια⁵⁰.

Έτσι, ο καινούριος κόσμος των εξερευνήσεων μας κάνει να δούμε έναν καινούριο κόσμο ιδεών, και η προσφιλής κοινότητα, της οποίας τον σπόρο επεδίωξε ο Πλάτων (όπως προαναφέρθηκε) να φυτέψει μέσα στα μυαλά των ανθρώπων, ξαναφουντώνει, έπειτα από μια περίοδο ανάπαυσης, που κράτησε σχεδόν δύο χιλιάδες χρόνια.

Μεγάλος αριθμός έργων πραγματεύονται ιδανικές μορφές της κοινωνίας, φαινόμενο μοναδικό στην ιστορία της φιλοσοφίας.

Η *Ουτοπία* αποτελεί τη μεγαλύτερη συνεισφορά της βόρειας Αναγέννησης στην πολιτική θεωρία, εμπεριέχει όμως ταυτόχρονα και την μακράν ριζοσπαστικότερη κριτική του ουμανισμού που γράφτηκε όμως από ουμανιστή. Όσον αφορά τώρα την ερμηνεία κοινωνικών και οικονομικών δυσλειτουργιών της εποχής, στην *Ουτοπία* του More περιέχεται μια πρωτοποριακή απόπειρα να εξεταστεί η κατάρρευση του ιδεώδους της «*κοινοπολιτείας*» με σχετικά αναλυτικό τρόπο. Εστιάζει σε δυο μεγάλες κοινωνικές ομάδες, τις οποίες κατηγορεί ότι υπονομεύουν την πολιτεία υπηρετώντας τα δικά τους συμφέροντα εις βάρος του κοινού καλού.

Εν κατακλείδι, όπως έγινε κατανοητό από τα ανωτέρω, η εμφάνιση έργων που αφορούν τις ιδανικές πολιτείες/ ουτοπίες σηματοδοτεί τη σταδιακή μετάβαση από εποχή σε εποχή, τις αλλαγές στην κοινωνία, στην διανοήση, στη γνώση και στην πολιτική. Θέματα όπως το πολίτευμα, η νομοθεσία, η κοινωνική πολιτική, η εκπαίδευση και η καθημερινή ζωή

⁴⁹ Μάμφορντ Λιουις, όπ. αν. σελ.50.

⁵⁰ Sir Thomas More, όπ.αν, βιβλίο Ι, σσ.104-105.

απασχόλησαν τους δημιουργούς των σημαντικών ιδεατών πολιτειών. Η εκπαίδευση , η οποία αποτελεί την κυριότερη παράμετρο ευημερίας της πολιτείας πρέπει να απευθύνεται σε όλους, ενώ η ασφάλεια, η δικαιοσύνη και η υγεία των πολιτών να αποτελούν πρωταρχική μέριμνα του κράτους. Έτσι λοιπόν οι συγγραφείς των ιδανικών πολιτειών επιζητούσαν την αναμόρφωση της κοινωνίας και του ανθρώπου και διατύπωσαν πρωτοποριακές για την εποχή τους απόψεις για θέματα κοινωνικά, πολιτικά , εκπαιδευτικά.